

Dr. Natalija Orlič

KRATEK UVOD V SKUPNOSTNO TOLMAČENJE

Priročnik za praktično delo

Ljubljana, 2024

KRATEK UVOD V SKUPNOSTNO TOLMAČENJE

Priročnik za praktično delo

Avtorica: Natalija Orlič

Lektorica: Anja Muhvič

Oblikovanje in prelom: Petra Jerič Škrbec

Založila: Založba Univerze v Ljubljani

Za založbo: Gregor Majdič, rektor Univerze v Ljubljani

Izdala: Znanstvena založba Filozofske fakultete

Univerze v Ljubljani

Za izdajatelja: Mojca Schlamberger Brezar,

dekanja Filozofske fakultete

Tisk: Birografika Bori, d. o. o.

Ljubljana, 2024

Prva izdaja

Naklada: 100 izvodov

Publikacija je brezplačna.

To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva-Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna licenca (izjema so fotografije). / This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (except photographs).

Prva e-izdaja. Publikacija je v digitalni obliki prosto dostopna na:

<https://ebooks.uni-lj.si>

DOI: 10.4312/9789612974626

Kataložna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili
v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

Tiskana knjiga

COBISS.SI-ID=978-961-297-461-9

ISBN 215387907

E-knjiga

COBISS.SI-ID=215424771

ISBN 978-961-297-462-6 (PDF)

VSEBINA

UVOD	5
PREVAJANJE IN TOLMAČENJE	6
Delitev tolmačenja	7
TOLMAŠKE TEHNIKE	10
Konsekutivno tolmačenje	10
Simultano tolmačenje	11
Šepetano tolmačenje	13
Tolmačenje na vpogled (z lista)	14
Spremljevalno tolmačenje	15
Tolmačenje na daljavo	15
ZNAČILNOSTI TOLMAČENJA ZA SKUPNOST	17
Institucionalno okolje	17
Dialoška interakcija	18
Formaliziranost komunikacijskega dogodka	19
Kombiniranje tolmaških tehnik/vrst	21
Tolmaški pristopi	22
Kulturno usmerjeni pristop	24
Teorija skoposa	24
KOMPETENCE	27
Jezikovna kompetenca	28
Besedilna kompetenca	29
Kulturna kompetenca	30
Strokovna kompetenca	31
Informacijska kompetenca	32
Transferna kompetenca	33

TOLMAČENJE V KOMUNIKACIJSKEM PROCESU	33
Faze tolmačenja	35
Poslušanje	35
Razumevanje in pomnjenje	35
Reprodukcija	35
Ovire	35
Kako si pomagati	37
TEMELJNA IZHODIŠČA TOLMAČENJA	40
Vloga tolmača	40
Bolj formalizirani komunikacijski dogodki	48
Pravila in namigi	55
TOLMAČENJE ZA OTROKE	56
Specifike pri tolmačenju za otroke	58
TOLMAČENJE ZA SKUPINE	59
Ko tolmačite za skupino	60
DOGODEK TOLMAČENJA	61
Informiranje tolmača	61
Profesionalnost	64
OSEBNA DOBROBIT	66
Pred tolmačenjem	66
V času trajanja tolmačenja	68
Po tolmačenju	68
BIBLIOGRAFIJA	70

UVOD

Pospešeni migracijski tokovi v zadnjem desetletju vplivajo na prisotnost govorcev raznovrstnih tujih jezikov v naši družbi. Poleg »tradicionalnih« tujih jezikov, ki so že dolgo prisotni v slovenski družbi (italijanščina, nemščina, angleščina, srbohrvaščina ...), se zaradi novih migracijskih smeri in novih izvornih držav pojavljajo tudi novi jeziki. V takih primerih, ki so vedno pogostejši, prihaja do situacij, da imamo potrebo po tolmačenju, vendar za to nimamo usposobljenih tolmačev.

Takrat se komunikacija lahko vzpostavi z uporabo nekega tretjega jezika, ki ga tuje govoreči razume, ali pa v vlogo tolmača vstopijo (potencialno) dvojezični govorci. Vse posameznike, ki vstopajo v vlogo tolmača, pa niso usposobljeni za tolmačenje in nimajo relevantnih izkušenj, imenujemo naključni tolmači. Da bi ti lahko uspešno in funkcionalno opravljali delo tolmača, se morajo usposobiti in se seznaniti s temeljnimi izhodišči, tehnikami in pravili tolmačenja.

Ta knjižica je namenjena v pomoč predvsem tistim (nujnim) udeležencem komunikacijskih procesov, ki vstopajo na področje tolmačenja na podlagi svojega jezikovnega znanja, brez specifičnih strokovnih znanj, ter vsem drugim, ki jih zanima skupnostno tolmačenje.

Vsebina je podana tako, da pokriva težja in zahtevnejša področja ter situacije, s katerimi se skupnostni tolmač pri svojem delu lahko sreča, saj se z manj zahtevnimi in manj težavnimi situacijami lažje spoprimemo, če smo usposobljeni za obvladovanje težavnih in zahtevnih situacij.

PREVAJANJE IN TOLMAČENJE

V bistvu prevajanja in tolmačenja je potreba po sporazumevanju med dvema ali več jeziki, a da bi dosegli uspešno sporazumevanje, je potrebno poglobljeno poznavanje ne samo izvirnega in ciljnega jezika, temveč tudi drugih kontekstov – kulturnega, družbenega, zgodovinskega itn.

Temeljna razlika med prevajanjem in tolmačenjem je predvsem v mediju. Prevajanje je prenos pisane besede iz enega v drug jezik, tolmačenje pa prenos govornjene besede iz enega v drug jezik. Tolmačenje poteka skoraj istočasno, ko govorec govori, prevod pa se oblikuje po nastanku sporočila/besedila, lahko tudi dosti pozneje.

Tolmačenje je staro praktično toliko kot prvi verbalni komunikacijski stiki med pripadniki skupnosti, ki so govorile različne jezike – v šali nekateri tolmačenje označujejo celo za drugi najstarejši poklic na svetu –, prevajanje pa je mlajše, staro približno toliko kot iznajdba pisave (Delisle in Woodsworth 2012, 3).

Tolmačenje

Poznavanje osnov tolmaškega dela prispeva k razumevanju, kako tolmač deluje, kakšne so njegove zmožnosti in katere kompetence potrebuje. Še vedno je zelo razširjeno laično razumevanje, da je tolmačenje zgolj prenos iz enega v drug jezik in da je tolmač nekakšen jezikovni robot, ki mu za opravljanje dela zadostuje zgolj znanje dveh jezikov (Orlič idr. 2019). Praksa in stroka temu oporekata, saj so posledice tovrstnega razumevanja lahko globoke, daljnosežne in nepopravljive.

O tem govori tudi primer 18-letnega Williija Ramireza, ki je bil nezavesten sprejet v bolnišnico. Špansko govoreča starša sta uporabila besedo *intoxicado* (saj sta želela povedati, da je njunemu sinu verjetno škodovalo nekaj, kar je zaužil – hrana ali pijača, kar lahko sproži alergijsko reakcijo, netoleranco itn.), kar je tolmač povzel kot *intoxicated* (da je pod vplivom alkohola ali drog). Na podlagi informacije, pridobljene od tolmača, so zdravniki začeli obravnavo in pacienta ciljno zdravili kot predoziranega. Nekaj dni pozneje so ugotovili zmoto in uvideli, da je bil bolnik pravzaprav pripeljan z možgansko krvavitvijo. Zaradi prepoznega ukrepanja je mladi bolnik postal paraplegik. Poravnava, ki sta jo zaradi neustreznega zdravljenja starša dosegla, je znašala 71 milijonov dolarjev.

Primer zelo nazorno kaže, kakšne so lahko posledice nepoglobljenega tolmaškega dela ter da so poleg izjemno dobrega znanja delovnih jezikov in vseh njihovih različic potrebne tudi druge tolmaške kompetence, znanja, spretnosti in veščine, da bi lahko skupnostni tolmač ustrezno in na primerni ravni opravil nalogo, ki mu je zaupana.

Delitev tolmačenja

V osnovi razlikujemo konferenčno tolmačenje in tolmačenje za skupnost.¹ Cynthia Roy konferenčno tolmačenje definira kot »tolmačeni dogodek, na katerem se udeleženci sporazumevajo, si iz-

¹ V istem pomenu se pojavljajo tudi izrazi »skupnostno tolmačenje«, »nekonferenčno tolmačenje« idr.

menjujejo besede, spreminjajo teme in kjer je informacija le del komunikacijskega cilja», tolmačenje za skupnost pa opredeljuje kot »opazno drugačen dogodek, kot dogodek z enim govorcem, kjer je izmenjava besed minimalna ali je sploh ni in je bistvo sporočila vsebina« (Roy 2000 43). Obe vrsti tolmačenja družita, da omogočata troje: sporazumevanje med različnimi kulturami in premagovanje kognitivnih vrzeli; govorno sporazumevanje med govorniki v realnem času; sporazumevanje med sogovorniki, ki ne govorijo skupnega jezika (Setton in Dawrant 2016, 5). Na drugi strani ju razlikuje to, da se konferenčno tolmačenje – kot razkriva že njegovo poimenovanje – najpogosteje uporablja na mednarodnih konferencah, simpozijih, seminarjih in predavanjih, kjer sporazumevanje pogosto poteka enosmerno; za tolmačenje za skupnost pa sta bolj značilna dvosmerni dialog oz. razprava in večja interaktivnost (Orlič idr. 2019).

Konferenčno tolmačenje

Konferenčno tolmačenje je težko definirati. Je oblika tolmačenja, ki se uporablja na konferencah, uradnih srečanjih na visoki ravni, sestankih v podjetjih, pogajanjih ipd. Konferenčno tolmačenje zaradi zahtevnosti in narave dela izvajata praviloma vsaj dva tolmača, zato tolmač dela v presledkih, z rednimi odmori, in v daljšem časovnem obdobju z uporabo posebnih tehnik. Standardna tehnika simultanege tolmačenja zahteva fizično oddaljenost tolmača od deležnikov. Teme konferenčnega tolmačenja so strokovne, formalno omejene in izražene v zahtevnejšem registru. Ker se domneva, da poslušalstvo obvlada register, ki se uporablja pri inicialnem govornem dejanju, tolmaču ni treba prilagajati registra oz. naj ga ne bi niti spreminjal (Orlič idr. 2019).

Tolmačenje za skupnost

Tolmačenje za skupnost zajema tolmačenje v vseh življenjskih situacijah. Roberts (1997, 7) ga obravnava kot najstarejšo vrsto tolmačenja, ker je bilo na takšen ali drugačen način prisotno od prvih kontaktov med različnimi jezikovnimi skupinami. Zaradi potreb večjezičnih in večkulturnih okolij je tolmačenje za skupnost danes vse bolj pomembno, vse pogostejše in prav tako vse bolj profesionalizirano (Prunč 2011, 34–35).

Carr in Roberts namen tolmačenja za skupnost opredeljuje tako: *»Tolmačenje za skupnost omogoča ljudem, ki niso tekoči govorniki uradnega jezika države, da komunicirajo s ponudniki javnih storitev in tako v polni meri in enakopravno dostopajo do pravnih, zdravstvenih in izobraževalnih storitev ter storitev javne uprave in socialnega dela«* (Carr in Roberts 1995). Pri tolmačenju za skupnost je tolmač fizično prisoten v komunikaciji, redko uporablja tehnične pripomočke za tolmačenje (npr. slušalke), teme so življenjske in tolmač prilagaja register v ciljnem jeziku tako, da ga stranka razume. Funkcionalnost je pri tolmačenju za skupnost v ospredju in ne predpostavlja se (kot pri konferenčnem tolmačenju), da stranka pozna register, ki se uporablja v izhodiščnem jeziku (Orlić idr. 2019).

Glede tolmačenja za skupnost tudi Markič (2009, 239) pojasnjuje, da gre pri medjezikovnem posredovanju, ki poteka v neki skupnosti za potrebe te skupnosti, za preprosto posredovanje tretje osebe med govorcema, ki nimata skupnega jezika in se ne moreta sporazumeti. Pöchhacker (2004) pa navaja, da se medjezikovno posredovanje za skupnost ni povezovalo s posebnim poklicnim statusom. Tovrstno razumevanje medjezikovnega posredovanja (da to ni »pravi« poklic, pač enostavno znaš dva jezika in lahko posreduješ) je ponekod živo še danes in smo mu priča pri

vsakodnevnem delu, posebej pri jezikih, ki so za slovenske razmere bolj marginalni (Orlič, 2022).

Značilnosti tolmačenja za skupnost bodo podrobneje predstavljene v posebnem poglavju.

TOLMAŠKE TEHNIKE

Med poglavitne tehnike tolmačenja znotraj področja skupnostnega tolmačenja uvrščamo: konsektivno tolmačenje, simultano tolmačenje, šepetano tolmačenje, tolmačenje na vpogled, spremljevalno tolmačenje in tolmačenje na daljavo.

– Konsektivno tolmačenje

*Konsektivno tolmačenje je najstarejša oblika prevajanja govornih besed. Kot razkriva že naziv, prevod oz. tolmačenje izvorniku sledi zaporedno (konsektivno). Izvaja se tako, da govorec govorno dejanje najprej izvede v izhodiščnem jeziku. Ko se ustavi, nastopi tolmač; ta stoji ali sedi blizu govornika in njegovo izjavo prevede v ciljni jezik. V praksi najpogosteje razlikujemo med dvema oblikama »konsektive«, kot tolmači v žargonu imenujejo konsektivno tolmačenje: kratko in dolgo. **Kratko konsektivno tolmačenje** je omejeno na krajša govorna dejanja, ki praviloma ne presegajo dveh ali treh stavkov, in tolmač lahko njihovo vsebino prevede v ciljni jezik zgolj z opiranjem na svoj kratkoročni spomin. **Dolgo konsektivno tolmačenje** na drugi strani označuje tolmačenje daljših odsekov*

ali celotnih govorov, ki v nekaterih primerih trajajo tudi več minut. Ker je hitrost govora praviloma precej višja od hitrosti pisanja, je jasno, da si tolmači z običajno tehniko ne morejo zapisati vsega slišanege, zato uporabljajo posebno tehniko zapisovanja, s katero se lahko osredinijo na bistvo izhodiščnega govora, logične povezave med njegovimi posameznimi deli in zapisovanje faktičnih podatkov, ki močno obremenjujejo kratkoročni spomin (npr. lastna imena, številke). Pri tem uporabljajo simbole, kratice, puščice, okrajšave ipd. S pomočjo zapiskov nato tolmači govor iz izhodiščnega prevedejo v ciljni jezik, novo besedilo pa je po raziskavah za približno 25 % krajše od izvirnika (Dam 2017, 274; Župan idr. 2019, 308).

– Simultano tolmačenje

Simultano tolmačenje je precej mlajše od konsekutivnega, dokončno se je uveljavilo šele na nürnberških procesih po koncu 2. svetovne vojne. Kot pove že poimenovanje, tolmačenje v tej tehniki poteka sočasno (simultano) z izhodiščnim govornim dejanjem. Od konsekutivnega tolmačenja se loči tudi po tem, da je za njegovo izvajanje potrebna tehnična oprema. Ker govorec in tolmač govorita sočasno, morata biti zvočno izolirana drug od drugega. Govorec je praviloma v konferenčni dvorani, tolmač pa v tolmaški kabini, kjer s slušalkami posluša govorca, od

tam pa tudi vizualno spremlja dogajanje v dvorani. Slišano z minimalnim zamikom tolmači v mikrofon, po katerem se prevod posreduje do slušalk poslušalcev v avditoriju. Ker je delo povezano z velikimi obremenitvami in stresom (prim. Kurz 2003), simultano tolmačenje izvajata vsaj dva tolmača, ki se pri delu izmenjujeta na približno pol ure, v primeru zelo zahtevnih govorov tudi pogosteje. Tolmač tudi med »počitkom« pomaga aktivnemu tolmaču pri iskanju gradiva, zapisovanju številčk ipd. Danes je simultano tolmačenje sestavni del vseh večjih mednarodnih dogodkov, pripadajoča oprema pa del standardne opreme vseh boljših hotelov. Po nekaterih ocenah članov svetovnega združenja konferenčnih tolmačev AICC predstavlja simultano tolmačenje 85–90 % vseh naročil (Neff cit. v Setton in Dawrant 2016, 255). V večjih mednarodnih organizacijah se na sestankih z več delovnimi jeziki pogosto pojavlja problem, da za vse jezikovne kombinacije ni tolmačev, ki bi lahko tolmačili neposredno; zato se uporablja relejsko tolmačenje, pri katerem se govor iz redkeje uporabljanega jezika najprej tolmači v bolj razširjenega (npr. iz slovenščine v angleščino) – to počne tolmač, ki se imenuje »pivot« –, iz njega pa v druge jezike. Del standardne terminologije predstavlja tudi »retour«, ki označuje simultano tolmačenje iz (praviloma) materne v tuji jezik (Zupan idr. 2019).

– Šepetano tolmačenje

Gre za tehniko, ki je v osnovi podobna simultanemu tolmačenju, le da se izvaja brez tehnične opreme. Uporablja se v primerih, ko tolmačenje potrebujeta le en ali dva poslušalca, izjemoma več (Setton in Dawrant 2016, 19). Nekateri avtorji število poslušalcev striktno omejujejo na največ dva (Biffio Zorko in Maček 2015, 10). Če je poslušalec en sam, se tolmačenje izvaja tako, da tolmač prisede k poslušalcu, se običajno rahlo skloni k njemu in nato šepetaje simultano tolmači govor v ciljni jezik. Če sta poslušalca dva ali jih je več, tolmač običajno sedi na sredini za njimi in tolmači šepetaje, sklonjen naprej. Kadar je to izvedljivo (npr. kadar tega ne onemogoča sedežni red), je priporočljivo, da tolmač in poslušalec sedita na koncu vrste, da sta šepetanje in sklanjanje tolmača kar se da diskretna in nemoteča za druge poslušalce v avditoriju. Kot velja za simultano tolmačenje, sta tudi za šepetano tolmačenje potrebna dva tolmača, če delo traja dlje časa. Ob obremenitvah, ki veljajo že za simultano tolmačenje, velja omeniti, da je dolgotrajno šepetanje obremenilno tudi za človeške glasilke. Kljub vsem pomanjkljivostim pa izkušnje kažejo, da se šepetano tolmačenje še vedno uporablja razmeroma pogosto. Njegova pglavitna prednost v primerjavi s konsektivnim tolmačenjem je čas, saj ne zahteva prekinitvev govornega dogodka, zato ga radi uporabljajo tudi organizatorji dogodkov.

– Tolmačenje na vpogled (z lista)

V praksi se občasno uporablja tudi tehnika »tolmačenja z lista« oz. »tolmačenja na pogled«, ki označuje tolmačenje, pri katerem ima tolmač pred seboj zapisan govor v izhodiščnem jeziku in ga hkrati tolmači v ciljni jezik. Ta tehnika se od drugih loči po tem, da pri njej tolmač ne tolmači le med dvema jezikoma, ampak tudi iz pisane v govorjeno besedo, tj. tolmači med dvema različnima medijema (Setton in Dawrant 2016, 205). Ta oblika se običajno uporablja v primerih, ko ima stranka opraviti s pisnimi dokumenti v jeziku, ki ga ne razume, in prosi tolmača, da ji ga prevede z glasnim »branjem« v ciljnem jeziku, ki ga razume. Tolmač ima v takih primerih možnost, da besedilo predhodno vsaj na hitro preleti in si morda vnaprej pripravi kako prevodno rešitev, ki mu pomaga pri tolmačenju; a besedilo v ciljni jezik pogosto prevaja neposredno, brez predhodne priprave.

Pisni, vnaprej pripravljene govori se poleg referenčne literature uporabljajo za priprave ne glede na tehniko ali vrsto tolmačenja. Tako se tolmač lahko tudi terminološko pripravi. Razen pri tolmačenju na vpogled mora tolmač vedno natančno poslušati govorca v izhodiščnem jeziku, saj se pogosto zgodi, da govorec govor spremeni v zadnjem trenutku; bodisi zato, ker se naveže na katerega od predgovorcev, bodisi zaradi stiske s časom, zaradi katere je včasih prisiljen izpustiti del vnaprej pripravljenega govora, ali pa iz katerega drugega razloga (Zupan idr. 2019).

– Spremljevalno tolmačenje

Kot posebno obliko na tem mestu omenjamo spremljevalno tolmačenje, ki se uporablja pri spremljanju posameznikov ali skupin (npr. na potovanjih, ogledih). V takih situacijah tolmač ni zgolj jezikovni posrednik, ampak nastopa kot medkulturni povezovalec, njegova odgovornost pa se z jezikovnega dela komunikacije razširi na mnoga druga področja, od naročanja hrane do sklepanja poslov. Spremljevalno tolmačenje se v zadnjem času, tudi zaradi razvoja prenosnih tehničnih rešitev, spreminja. S pomočjo naprednejše tehnike nekoč najbolj uveljavljeno konsekutivno tolmačenje zamenjujejo razne kombinacije tehnik simultane in šepetanege tolmačenja (Orlić idr. 2019).

– Tolmačenje na daljavo

V določenih situacijah se pojavlja tolmačenje po telefonu ali tolmačenje s pomočjo video konference, ki pa sta bolj ali manj samo drug medij za izvajanje tehnike simultanege ali konsekutivnege tolmačenja. V znanstveni in strokovni literaturi se pojavljajo še nekatere podrobnejše kategorizacije tehnik, povečini gre zgolj za različice tehnik, opisanih zgoraj, ki se med seboj razlikujejo glede na vsebino, modaliteto, naročnike, ciljne uporabnike ali okoliščine, v katerih se izvaja tolmačenje. Tolmačenje na daljavo se na področju tolmačenja za skupnost uporablja, ko ni drugih možnosti

oz. je zagotavljanje tolmača časovno zelo zamudno ali zahteva velike stroške in vire, ztj. v primerih nujne potrebe po tolmačenju (informacije o poškodovancu v urgentnem centru); nevednosti, kateri jezik govori tujec, za kar telefonsko tolmačenje zadostuje, da tolmač preveri, ali gre za njegov delovni jezik; pomanjkanja tolmačev za določeni jezik – ko tolmač ne more priti v sprejemljivem času ali sploh nimamo tolmača za določeni jezik; ko se pojavijo potrebe za tolmačenje za deficitarne jezikovne kombinacije na različnih lokacijah, ki so lahko celo v različnih državah, ipd.

Za tolmačenje na daljavo je potrebna oprema. Od bolj enostavne, kot sta telefon ali računalnik, do bolj zapletene video in konferenčne opreme. S pandemijo se je povečalo število specializiranih delovnih postaj (hubov) za tolmačenje, ki zagotavljajo optimalne razmere za delo na daljavo.

Zaradi pomanjkanja skupnostnih tolmačev se je relejsko tolmačenje, značilno za konferenčno tolmačenje, uveljavilo tudi pri tolmačenju za skupnost. Tako se lahko v nekem postopku, ki vključuje jezik Sorani, tolmačenje organizira tako, da sta govorec soranija in uradna oseba v Ljubljani, tolmač za jezikovno kombinacijo sorani-švedščina je v Oslu, v Grazu pa je tolmač

² V času pandemije je tolmačenje na daljavo doživelo eksplozijo, saj je ob vseh omejitvah predstavljalo edini način, da se rešijo življenjske situacije tuje govorečih oseb. Razvoj tehnologije in različnih platform je po eni strani podprl tolmačenje na daljavo, po drugi pa je pokazal vse pomanjkljivosti tovrstnih rešitev in jih predstavil kot možnost zgolj takrat, ko ni izbire.

za jezikovno kombinacijo švedščina-slovenščina. Uradna oseba sprašuje v slovenščini, tolmač 1 tolmači v švedščino, potem tolmač 2 tolmači v sorani. Govorec soranija odgovarja v soraniju, tolmač 2 tolmači v švedščino in nato tolmač 1 iz švedščine v slovenščino. Tovrstno tolmačenje imenujemo relejsko oz. posredno tolmačenje, kjer ima švedščina vlogo posrednega jezika (releja), prek katerega se tolmači med soranijem in slovenščino.

ZNAČILNOSTI TOLMAČENJA ZA SKUPNOST

Institucionalno okolje

Skupnostno tolmačenje omogoča predvsem dostop do javnih storitev in posledično poteka zlasti v institucionalnem okolju. Tuje govoreča oseba pri vseh uradnih opravkih potrebuje pomoč tolmača – nekoga, ki bo posredoval med njo in predstavniki skupnosti pri prijavi bivališča, vpisu (otroka) v vrtec ali izobraževalno institucijo, najemu stanovanja, urejanju statusa, pri zdravniku, v policijskih postopkih, postopkih v okviru mednarodne zaščite, na sodišču, pri nakupu nepremičnine ali avtomobila, uveljavljanju vseh, tudi najbolj osnovnih pravic itn. Vsekakor se vse te situacije medsebojno razlikujejo in posledično se z vsako spreminjajo tudi značilnosti tolmačenja ter delno vloga skupnostnega tolmača.

Garber (2000) razlikuje pet splošnih značilnosti tolmačenja za skupnost, in sicer: da gre za odnos med posameznikom ali skupino posameznikov in uradnim izvajalcem javnih storitev, da potreba po medjezikovnem posredniku izhaja iz določene stiske uporabnika, da se z nerazumevanjem stiska uporabnika pogloblja, odgovornost izvajalca javnih storitev pa povečuje, da med sogovornikom poleg jezikovnega pogosto vlada tudi vzajemno kulturno

nerazumevanje ter da ima ponudnik v tem razmerju večjo moč, saj lahko določeno delo sprejme ali zavrne.

Roy (2000) poudarja, da ima pri tolmačenju za skupnost tolmač aktivno vlogo in postane tretji udeleženec v komunikaciji, s čimer lahko vpliva na tok pogovora in na izid tolmačenega dogodka. V takih okoliščinah tolmačeni dogodek postaja precej bolj oseben kot pri drugih vrstah tolmačenja.

Dialoška interakcija

Prav zaradi te značilnosti se za tolmačenje za skupnost uporablja tudi izraz dialoško tolmačenje, saj se najpogosteje pojavlja v obliki dialoške interakcije. Tolmač ima večjo svobodo poseganja v dogodek in se najpogosteje obravnava kot udeleženec v komunikaciji, kar pomeni, da je njegova prisotnost v dogodku opaznejša in bolj v ospredju. S tem se poveča tudi nevarnost, da bodisi tolmač sam izstopi iz svoje vloge in zavzame položaj zagovornika ali zastopnika tolmačenega bodisi je tako razumljen in potisnjen v ta položaj.

Značilnost, ki razlikuje skupnostno tolmačenje od drugih vrst, je tudi dejstvo, da skupnostni tolmač vedno dela v obe jezikovni smeri in praviloma dela sam, ne glede na trajanje dogodka.

Pri delu se skupnostni tolmači srečujejo z večjim naborom jezikov oz. narečij jezikov, ki mnogokrat niti niso uradni jeziki. Vse tuje govoreče osebe, ne glede na poreklo, izobrazbo, socialni ali ekonomski status itn., se prej ali slej srečajo s tolmačenjem za skupnost, zato pa lahko pričakujemo delo tudi z osebami, ki niso idealni govorniki določenega jezika in morda niti maternega jezika ne poznajo do te mere, da bi obvladali osnovno jezikovno normo; morda govorijo jezik, ki nima jezikovne norme; govorijo v narečju;

ne zmorejo ubesediti vsega, kar bi radi povedali; se borijo z izbiro besedišča itn. Izziv za tolmačenje lahko predstavljajo tudi sam opis določenih pojavov, nedokončani stavki, momljanje, pomanjkljivo besedišče, metaforično izražanje, kulturna determiniranost ipd. Prav zato je nujno, da skupnostni tolmač obvladuje ne samo jezikovni standard, temveč tudi vse druge oblike in pojavnosti jezika ter kulture, ki ju predstavlja.

Navedene značilnosti prispevajo k temu, da so skupnostni tolmači zelo pogosto (in s strani tuje govorečega in z institucionalne strani) razumljeni kot zagovorniki, kulturni posredniki ipd., ki izstopajo iz tradicionalne in (zaželene) nevtralne vloge tolmača.

Formaliziranost komunikacijskega dogodka

Formalna komunikacija je izmenjava uradnih informacij med predstavniki institucij in drugih organov/predstavnikov skupnosti ter fizičnimi osebami. To je nadzorovana oblika komunikacije, ki sledi vnaprej določenim postopkom in se drži vnaprej določenih pravil, standardov, procesov in predpisov, ki jih določa institucija, urad, organ itn. Bolj kot so izjave fizičnih oseb pomembne za reševanje nekega postopka, za presojanje o upravičenosti, verodostojnosti, resničnosti ..., bolj je pomembno, kaj natančno oseba izpove oz. govori.

Določeni dogodki, ki jih pokriva tolmačenje za skupnost, so bolj formalizirani od drugih, npr. v policijskih postopkih, postopkih pred sodiščem ali postopkih za mednarodno zaščito so postavljene posebne smernice in zahteve za tolmačenje. Istočasno so predstavniki institucij, kjer potekajo bolj formalizirani postopki, tudi bolj seznanjeni z delom tolmača in pravili postopka ob tolmačenju. S tem sta vloga skupnostnega tolmača in samo tolmačenje bolj formalizirana

in natančneje zastavljena ter je možnost, da bo tolmač razumljen v razširjeni vlogi zagovornika/posrednika, dosti manjša.

V situacijah, kjer okolje ni zelo formalno/formalizirano, ni vnaprej zastavljenih posebnih zahtev za skupnostnega tolmača in uradna oseba ni nujno seznanjena z delom tolmača, zato se pogosteje zgodi, da celo predstavnik institucije tolmaču pripiše vlogo zagovornika in/ali posrednika (npr. reče tolmaču: pojasnite mu, kaj bomo danes naredili in kako bo zadeva potekala). Pri takem pristopu obstaja nevarnost, da bo zaradi neizkušnosti, nepoznavanja vloge tolmača, nezainteresiranosti ipd. tolmač potisnjen v vlogo vodje komunikacijskega dogodka (ali pa jo bo prevzel sam, ker je s postopki popolnoma seznanjen), s čimer izstopi iz svoje vloge tolmača.

Ne glede na formaliziranost dogodka mora tolmač, da bi se izognil neželenim poledicam, svojo vlogo dobro poznati, iz nje ne sme izstopati in je ne prilagajati vsakokratnemu dogodku.

Po drugi strani se pri neformaliziranih komunikacijskih dogodkih zgodi, da se iz klasičnega strukturiranega konsekutivnega tolmačenja preide v spremljevalno tolmačenje, kjer sta poleg samega tolmačenja potrebna še razjasnitev kulturnega konteksta in podajanje širše slike, zavoljo jasnejše, učinkovitejše in funkcionalnejše komunikacije. V teh primerih tolmač izkoristi svojo kulturno kompetenco in se približa vlogi medkulturnega mediatorja.³

³ Glede na prepletenost jezika in kulture so znana stališča, da je medkulturni mediator samo oseba, ki ima poglobljene jezikovne in kulturne kompetence delovnih jezikov oz. skupnosti. Poznavanje kulture je za nekatere avtorje nemogoče brez poznavanja jezika in obratno – nemogoče je poglobljeno poznavanje jezika brez poznavanja kulture. Slednje se jasno vidi pri razumevanju frazemov, metafor itn.

Kombiniranje tolmaških tehnik/vrst

Poleg tega, da pri tolmačenju za skupnost tolmač praviloma dela sam, v obe jezikovni smeri in je bolj vpleten v komunikacijski dogodek, je za to vrsto tolmačenja značilno tudi kombiniranje tolmaških tehnik.

PRIMER: Tuje govoreča družina najame tolmača, da zanje tolmači pri pediatru, na zdravniškem pregledu za vpis v vrtec oz. šolo. Dogovorijo se, da se srečajo na avtobusni postaji v bližini zdravstvenega doma. Tolmač lahko tako pride v situacijo, kjer bo uporabil tehniko spremljevalnega tolmačenja (od postajališča do zdravstvenega doma in potem do ambulante, tudi z informacijami o naročanju, dežurnem pediatru itd.); potem pri razgovoru z medicinsko sestro v sprejemnici uporabi tehniko konsektivnega tolmačenja; z zdravnikom poleg konsektivne tehnike uporabi tudi tehniko tolmačenja na vpogled za izvide, ki jih ima družina s seboj iz izvirne države; morda uporabi tudi tehniko šepetanege tolmačenja za zdravnika, ko mama pojasnjuje zdravstveno zgodovino svojih otrok in njihove morebitne težave. Ko zdravnik spregovori z otrokom, tolmač uporabi način dela, prilagojen otrokom (o tem pozneje).

Poznavanje tolmaških tehnik in pristopov ter njihova pravilna izbira in uporaba so torej pomembni za uspešen komunikacijski dogodek.

Lahko se zgodi, da tuje govoreča oseba, udeležena v komunikacijskem dogodku, zavrne tolmača zaradi različnih vzrokov. O tem več v nadaljevanju.

Tolmaški pristopi

Komunikacijski dogodki, ki se tolmačijo v okviru tolmačenja za skupnost, imajo svojo funkcijo. Ta izhaja tudi iz opredeljevanja tolmačenja za skupnost, zato so funkcionalni pristopi tisti, ki jih načeloma ubere skupnostni tolmač. Med slednjimi izpostavljamo pristop ekvivalence in kulturni pristop.

Ekvivalenca:

Pristop ekvivalence kot izhodišče in center postavlja izvorni jezik oz. sporočilo v izvirnem jeziku. Nekateri teoretiki menijo, da jeziki kot mediji za sporazumevanje niso ekvivalentni in da pomen določene besede ali fraze enostavno ne more najti natančne ekvivalence v drugem jeziku. Trosborg (1997, 146) izpostavlja problem ekvivalence kot bistven problem, ker so besedna gradiva lahko ekvivalentna na različnih ravneh in v različnem obsegu.

Čim bližji in bolj podobni so si jeziki, kulture in družbeni sistemi, tem večja je možnost za uspešnost ekvivalence na vseh ravneh besednega gradiva. Bolj se jeziki, družbe, kulture medsebojno razlikujejo, bolj vprašljivo je doseganje polne ekvivalence.

Primer: Pojem oz. koncept mednarodne zaščite se med južno- in vzhodnoslovanskimi jeziki pojavlja v polni ekvivalenci (na vseh ravneh). Nasprotno pa večina

družb, ki uporabljajo arabski jezik, ne pozna koncepta mednarodne zaščite ter posledično nimajo niti lastnih izrazov za mednarodno zaščito in z njo povezane pojme. Tako bo tolmač za južno- ali vzhodnoslovanski jezik lahko uporabil pristop ekvivalence, tolmač za arabščino pa bo moral ubrati drug pristop.⁴

V bolj formaliziranih situacijah so lahko, zaradi narave, cilja in funkcije komunikacijskega dogodka, pred tolmača postavljene zahteve, da uporabi pristop ekvivalence, vendar mu je vedno treba omogočiti, da opozori na trenutke, kjer je zavoljo jasnega razumevanja potrebno še dodatno pojasnilo ali opozorilo.

PRIMER: Poligrafsko testiranje s tolmačenjem. Za poligrafsko testiranje ima jezik zelo pomembno funkcijo. Del analize rezultatov je tudi jezikovna analiza izrečenega. Pomembno je, v katerem slovničnem času govori izprašanec, ali uporablja zaimke (in katere) ali imena oseb, o katerih govori, itn. V tovrstnih primerih je ekvivalenca izjemno pomembna, in ker je (kot zgoraj omenjeno) ekvivalenca na več različnih ravneh, je potrebno sodelovanje, da bi že pri pripravi dogodka ustvarili ekvivalenco na vseh ravneh oz. na največjem možnem številu ravni in s tem jezik, kolikor je mogoče, izločili kot oviro.

⁴ Za koncept mednarodne zaščite imamo danes že določene in uveljavljene prevodne ustreznice, ki so kot termini v uporabi znotraj EU za potrebe prevajanja in tolmačenja med jeziki EU in arabskim jezikom.

Ekvivalenco je treba razumeti kot zvest prenos besednega gradiva v drug jezik, vendar ne dobesedno, besedo za besedo, temveč z upoštevanjem slovničnih pravil in strukture jezika, v katerega se sporočilo prenaša. Tukaj govorimo o zvestem oz. vernem⁵ prevodu.

Kulturno usmerjeni pristop

Pri tem pristopu je izvirno besedno gradivo izhodišče za posredovanje in se tolmač osredotoča zlasti na kulturne, zgodovinske ter družbenopolitične dejavnike, ki se skupaj obravnavajo kot kulturni fenomen. Jezikovne strukture je treba prenesti ob upoštevanju komunikacijske situacije, v kateri se dogajajo. Bistvo ni v znakih ali enotah jezikovnega sistema, ki opredeljuje njihovo razumevanje ekvivalence, temveč v situaciji (Sager in Hamel 1995).

Tako bistveno vprašanje niso samo jezikovne značilnosti izvirnega besedila, temveč je pomembno tudi vprašanje o vlogi, funkciji besedila v ciljni kulturi. Besedila so usmerjena v ciljno kulturo oz. v ciljnega uporabnika. E. A. Nida (1964) je zagovornik prevajalske teorije, ki je izrazito usmerjena v ciljno kulturo oz. občinstvo. Poudarja, da mora prevod doseči in imeti enak učinek, kot ga ima izvirnik. V zborniku Bassnett in Lefevera (1991, 3–4) se kulturna smer pojavi kot osrednji pojem, opisan kot opuščanje znanstvenega, jezikovnega pristopa, utemeljenega na pojmu ekvivalence, in zajema gibanje od besedila do kulture. V osnovi vseh teh funkcijsko naravnanih pristopov je teorija *skoposa*.

Teorija skoposa

Skopos (grško: σκοπός) pravzaprav pomeni cilj, namen, funkcijo. Po tej teoriji ima vsak komunikacijski dogodek svoj namen, cilj, funkcijo, kar se odraža tudi v ciljnem jeziku. V tem prevajalskem

⁵ SSKJ: popolnoma podoben, točen.

pristopu jezik ni neodvisen sistem, temveč del kulture, in ni pomembno samo to, da je medjezikovni posrednik dvojezičen, temveč tudi, da je dvokulturen. Besedno gradivo tudi ni statičen in izoliran jezikovni fragment, pač pa je odvisno od načina, kako ga poslušalci sprejemajo, in se nedvomno nanaša na zunajjezikovne situacije, v katere je postavljeno.

Poudariti velja, da se funkcionalna teorija prevajanja ne more uporabljati za vse vrste besedil na enak način, saj so besedila med seboj različna in s tem tudi ustrezni pristopi. Toda ko imamo komunikacijske situacije, kjer je ciljni uporabnik precej natančno določen, lahko funkcionalno-kulturni pristop prepoznamo kot optimalen.

Odločitev, kateri pristop je optimalen, je v domeni tolmača, ki presodi predvsem glede na konkretno komunikacijsko situacijo in cilj oz. funkcijo komunikacijskega dogodka, pri čemer upošteva:

- zahteve, ki jih postavlja institucija,
- uporabnika z njegovimi značilnostmi,
- izid oz. posledice komunikacijskega dogodka in
- druge dejavnike.

Nekateri avtorji predlagajo razvrstitev sporočil glede na funkcijo, ki jo imajo, ne glede na to, ali gre za govornjena ali pisana besedila. Vsak tip besedila naj bi zahteval specifičen pristop. Reiss (1989) jih tako deli jih na:

- informativna,
- ekspresivna in
- operativna sporočila.

Informativna besedila/sporočila tako vsebujejo preprosta dejstva – informacije, podatke, mnenja, znanja. Po navadi so podana v jasnem, logičnem jeziku. Pri prenosu teh besedil naj bi vsebino podajali tako, da bi jo ohranili nespremenjeno.

Ekspresivna besedila/sporočila so večinoma literarna besedila, za katera je značilna močna osebna nota avtorja. V teh besedilih je zelo pomembno obdržati estetiko in obliko, saj je to njihova bistvena komponenta. Pri teh besedilih Reiss (1989) predlaga prevajanje z identifikacijo, in sicer naj bi se tolmač poistovetil z avtorjem in v analogni umetniški obliki podal umetniško kakovost besedila.

Operativna besedila/sporočila poskušajo spodbuditi odziv in določeno obnašanje. Pri prenosu teh besedil Reiss (1989) predlaga metodo prilagajanja, kjer bo ciljno besedilo zmožno izzvati analogne odzive ali obnašanje. Gre pravzaprav za funkcionalno ekvivalenco na ravni besedila.

Pomembnost pristopa prilagajanja je jasno izkazana tudi, ko gre za različice enega jezika. Imamo primer iz Republike Severne Makedonije, kjer je bilo osebi, osumljeni, da je umorila ženo s sekiro, odrejeno poligrafsko testiranje. Preiskovalci so bili prepričani, da je ta oseba dejanski storilec, potrebovali pa so še potrditev. Poligrafski tehnik je zastavil jasno vprašanje: »Ali si ubil ženo s sekiro?« Presenetljivo in v nasprotju s pričakovanji poligraf ni pokazal niti minimalnega odstopanja oz. reakcije. Porodilo se je vprašanje, zakaj ni nobene reakcije, saj je bilo jasno, da je oseba vpletena. Poligrafski tehnik se je spomnil osnovnih podatkov o osumljencu: da ima

zaključenih zgolj nekaj razredov osnovne šole, da nikoli ni potoval zunaj mesta bivanja in da govori v določenem narečju. Ker je poligrafski tehnik poznal narečje, ki ga je osumljenec govoril, je prilagodil register in vprašanje zastavi v narečju. Reakcija na tako zastavljeno vprašanje je bila izjemno močna, zgovorna in nedvoumna. Šlo je zgolj za to, da osumljenec ni prepoznal besede »sekira«, saj se v narečju uporablja turcizem *baltija*. Torej, če tolmač ne pozna vseh različic delovnih jezikov in tovrstne situacije ne razreši, so posledice lahko nepredstavljive, daljnosežne in nepopravljive.

Iz tega primera, čeprav gre zgolj za različico enega jezika, je jasno razvidno, da določene situacije upravičeno zahtevajo določene pristope in po drugi strani polno obvladovanje jezikovnih različic, besedišča, registrov itn. oz. potrebnih kompetenc.

KOMPETENCE

Kaj naj bi tolmač za skupnost obvladal, ko se loti tolmačenja za skupnost? Predvsem se mora zavedati, kaj dela, zakaj dela in kakšne so posledice njegovega dela; zavedati se mora odnosa do uporabnikov in drugih deležnikov; mora biti sposoben brez predsodkov in objektivno pristopiti k tolmačenju in ga celo zavrniti, če ni prepričan, da ga lahko ustrezno opravi. Prevezel naj bi samo tiste naloge, za katere je prepričan, da jih lahko opravi na ustrezno visoki strokovni ravni.

Zavedati se mora tudi, da je delo tolmača za skupnost lahko zelo čustveno zahtevno. Lahko je poklican, da tolmači na mestu prometne nesreče s smrtnim izidom, da tolmači pri odvzemu otroka, pri hišni preiskavi; pri sporočanju težkih diagnoz bolnikom ali njihovim svojcem, pri policijski ali zdravniški obravnavi brutalnega posilstva ali pretepa; pri komunikaciji z vidno raztresenimi, agresivnimi osebami itn. Lahko se zgodi, da bo vaš glas tisti, ki bo staršem sporočil, da so izgubili otroka, ali otroku, da je izgubil starše.

Čustveno breme, ki ga tovrstne situacije nosijo s seboj, je velikansko in treba se je znati spopasti z njim ter se zaščititi.

Jezikovna kompetenca

Ta je izhodišče za razumevanje v maternem in tujih jezikih. Je osnovno orodje, brez katerega tolmač svojega dela ne more opraviti, poleg tega je komunikacijski medij, s katerim interpretira sporočilo ene strani v razumljivo sporočilo drugi strani (komunikacijski model). Jeziki so osnovno orodje, ki tolmaču omogočajo razumevanje sporočila v izhodiščnem jeziku in njegovo podajanje v ciljnem jeziku. Če ima medjezikovni posrednik težave z zgradbo stavka, slovničnimi pravili, besediščem itn., ne bo zmožl opraviti naloge, zlasti ko bo delal pod pritiskom. Njegovo znanje jezikov mora biti na tako visoki ravni, da bo lahko prepoznaval vso izrazno paleto delovnega jezika oz. vse registre (narečja in druge različice nekega jezika).

Jezikovno kompetenco lahko razdelimo na **receptivno** in **produkcijsko** komponento. **Receptivna** komponenta vključuje zmožnost tolmača, da razume široko paleto strokovnih in stvarnih besedil, kot tudi narečne različice jezika, dojema strukturo besedila, da je zmožen informacije razvrstiti po njihovi pomembnosti

ter prepoznati tudi zapletene jezikovne strukture in pomenske povezave, ki niso izrecno pojasnjene. **Produkcijnska** komponenta vsebuje zmožnost tolmača, da v drugem jeziku poda govorjeno besedilo z jasno strukturo in logično zgradbo. Tolmač mora biti sposoben tvoriti besedila za različne komunikacijske situacije, in sicer ob poznavanju jezikovnih registrov in nejezikovnega konteksta. Vse navedeno velja tako za tuji kot tudi za materni/prvi jezik tolmača.

Besedilna kompetenca

Z obvladovanjem besedilne kompetence tolmač dobi splošni okvir za analizo komunikacijske situacije, izhodiščnega in ciljnega besedila, razlikuje različne vrste besedil, govorcev in prejemnikov ter s tem lažje tvori vzorce, razume besedilo, pričakuje njegov razvoj in ga je sposoben funkcijsko primerno ubesediti v drugem jeziku. Gre za upoštevanje konvencij besedilnih vrst, besedilne koherence in kohezije tako na makro kot na mikro ravni.⁶

Z besedilno kompetenco naj bi tolmač:

- postal dovzeten in občutljiv za različne vrste registra ter za pomen v določenem kontekstu;

⁶ **Kohezija** označuje način povezovanja površinskih jezikovnih elementov skladno s slovničnimi pravili in jezikovnimi konvencijami. Teh ne moremo bistveno spreminjati, ne da bi pri tem povzročili motnje v sporočilnosti.

Koherenca nekoliko presega jezikovno razsežnost. Nanaša se na globinsko strukturo, na temelj besedila – logično povezavo med pojmi in odnosi, ki jih uporabniki razmeroma usklajeno razumejo in sprejemajo. Vseh elementov koherence ni mogoče ustvariti z znaki. Tam, kjer sama jezikovna sredstva ne morejo vzpostaviti koherence, mora uporabnik seči po predznanju, ki izvira predvsem iz njegove kulturne in strokovne kompetence oz. iz njegovega poznavanja norm ter konvencij, veljavnih v določeni kulturi in stroki.

- poznal čim več tistih besedilnih vrst, konvencij in tem, ki so posebej pomembne za njegov jezikovni par in smer tolmačenja oz. ki so še posebno pogoste v poklicni praksi;
- bil sposoben različne vrste besedil ne le prepoznati, temveč tudi ustvariti, in sicer v skladu s pravili in utrjenimi vzorci besedilne skupine; znal naj bi odločati o spremembah ciljnega besedila, da bo posredovano smiselno in funkcionalno;
- se naučil funkcijsko in pragmatično pravilno reševati prevajalske težave in avtomatizirati to spretnost na podlagi vaj iz besediloslovja, tako da bi za to porabil čim manj časa.

Kulturna kompetenca

Sodobnejša razmišljanja tolmačenja in prevajanje opredeljujejo kot transferno dejavnost med kulturama in poudarjajo vlogo tolmača (prevajalca) kot posrednika med kulturami. Ta pristop izhaja iz domneve, da težav pri sporazumevanju v prvi vrsti ne povzročajo jezikovne, temveč predvsem kulturne razlike, različni vzorci mišljenja in delovanja, vrednote ter iz tega izhajajoči načini dojemanja, interpretacije in vedënja; zato za uspešno medkulturno delovanje ni dovolj poznavanje podatkov o neki kulturi, temveč naj bi medjezikovni posrednik obvladoval celotno poznavanje svojih delovnih kultur, pri čemer intuitivno kulturno znanje, kakršno ima recimo dvokulturni materni govorec, ni dovolj, temveč naj bi profesionalno prevajalsko delovanje zahtevalo vsaj potencialno zavedno kulturno kompetenco. Prav zato je dodatno izobraževanje za naključne tolmače izjemnega pomena.

Pomembno je poudariti, da jezikovna smer tolmačenja ne pomeni vedno tudi kulturne smeri tolmačenja. Pri svojem delu tolmač za skupnost v tujem jeziku pogosto govori o pojavih v slovenski kulturi in zagotavlja informacije, ki se nanašajo na

slovensko kulturno okolje, konvencije in norme (ki urejajo temeljna družbena razmerja) ter na védenja in pričakovanja v slovenski družbi.

Strokovna kompetenca

Tolmač za skupnost naj bi poznal osnovne pojme iz gospodarstva, prava, politike, zgodovine, geografije, tehnike, naravoslovja, medicine itn. To seveda ne pomeni, da mora biti strokovnjak na teh področjih, temveč mora biti sposoben prepoznati temeljne sklope in določiti razmerja med njimi, da bo lahko ustrezno opravljal svoje delo. Večji kot je zaklad strokovnega znanja, tem lažje naj bi razumel sporočilo in prepoznal smisel, nove informacije naj bi lažje uvrstil v že obstoječe znanje in toliko več kapacitet naj bi mu ostalo za druge naloge. Sem spada tudi osnovna strokovna terminologija.

Pravilno razumevanje je neposredno povezano s poznavanjem področja. Če tolmač ne razume, o čem teče beseda, ker je besedilo preveč strokovno, prezapleteno, ne bo zmožni prenesti ustreznega pomena sporočila. Enako velja tudi obratno: če ima tolmač pomanjkljiva znanja, lahko kaj hitro neustrezno razume sporočilo in ga v komunikacijskem dogodku posreduje vsebinsko neustrezno ali za ciljnega uporabnika nerazumljivo.

PRIMERA:

(1) Pri tolmačenju v administrativnem postopku za nakup nepremičnine in prijavo prebivališča je pred tolmačem težka naloga, če ne razume izrazov, kot so administrativna selitev, tehnično preštevilčenje, nastanitveni objekt, stalno in začasno prebivališče, naslov za vročanje ipd.

(2) Če tolmač tolmači med pacientom, ki je po poklicu zdravstveni tehnik, in zdravnico, ki bo opravila ortopedsko operacijo, je pred njim zagotovo težka naloga, saj strokovno poznavanje področja uporabnikov tolmačenja presega medicinsko znanje tolmača, če za področje ni specializiran. Povsem druga situacija se ustvari, če pacient nima nobenega medicinskega znanja in se posledično raven strokovnosti komunikajske situacije ter terminološka zahtevnost in register spustijo na laično, splošno raven.

Ključna je torej raziskovalna komponenta, ki obsega sposobnost premostitve zagat z raziskovanjem, kritičnim razmišljanjem in pristopom, morda specializacijo za določena področja itn.

Informacijska kompetenca

Informacijska kompetenca je pravzaprav sposobnost tolmača, da učinkovito uporablja elektronske in druge pripomočke, da je z njimi sposoben širiti splošno znanje in tako zagotavljati boljšo kakovost svoje storitve. Torej, tolmač mora slediti novostim na področjih, na katerih dela, bodisi da je sprejet nov zakon, izdan nov slovar, vpeljan nov termin itn.

PRIMER: Za področje mednarodne pomoči obstaja glosar za arabski jezik, ki je v izjemno pomoč, saj arabščina ne pozna koncepta mednarodne pomoči in ni ustaljenih prevodnih ekvivalentov. Zanimivo je, da določeno število tolmačev za skupnost, ki redno tolmačijo arabščino, ni vedelo, da glosar obstaja. Tukaj

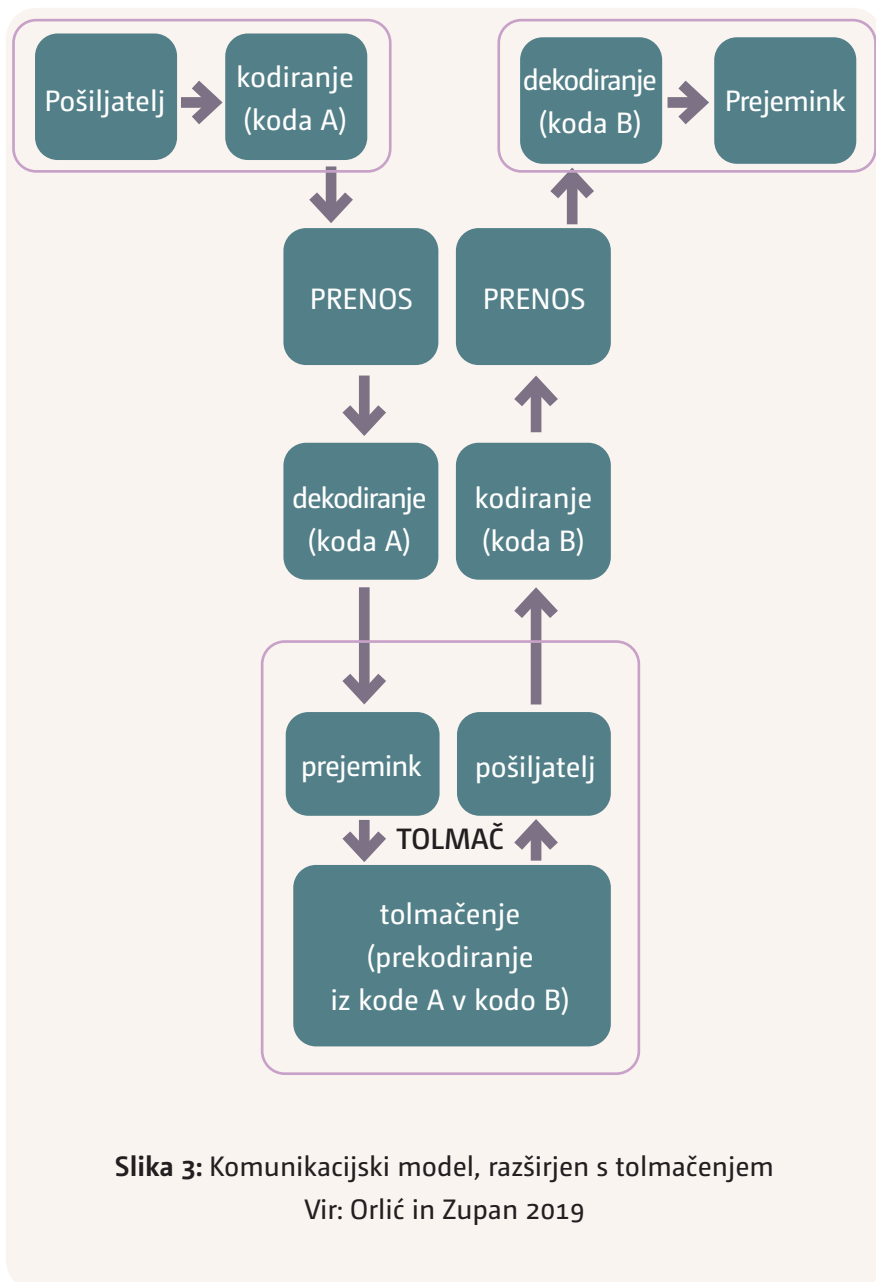
ne gre zanemariti tudi obveščanja o dostopnosti gradiva z institucionalne strani.

Transferna kompetenca

Transferna kompetenca je tista, ki vse doslej predstavljene kompetence združi v končni izdelek. Vezno tkivo med kompetencami so prevajalske tehnike, metode, pristopi, strategije, taktike itn. Transferna kompetenca je sestavljena iz funkcijsko primerne delovanja med kulturami in jeziki in je tista, po kateri se tolmače tudi presoja. Transferna kompetenca izrazi raven storitve tolmača in raven funkcionalnosti prevoda oz. odgovori na vprašanje, ali je tolmačenje izpolnilo svojo funkcijo.

TOLMAČENJE V KOMUNIKACIJSKEM PROCESU

Tolmačenje je večopravilna naloga, sestavljena iz treh glavnih dejanj: poslušanja, razumevanja (dekodiranja) in pomnjenja ter reprodukcije (kodiranja). V komunikacijskem procesu imamo sporočilo v jeziku A (koda A), ki se prenaša tolmaču, ki ga, kot prejemnik kode A, dekodira, sprejme, prekodira v kodo B in ga prenese prejemniku kode B. Kodiranje in dekodiranje nista zgolj jezikovna postopka, temveč vsebujeta kulturne, socialne ter druge elemente in značilnosti, ki jih je nujno upoštevati. Zavedanje, kaj in kdaj gre lahko narobe, nam pomaga razkriti kritične točke – ovire, ki se jim lahko potem poglobljeno posvetimo.

Slika 3: Komunikacijski model, razširjen s tolmačenjem
Vir: Orlič in Zupan 2019

Faze tolmačenja

Poslušanje

Da bi sporočilo pravilno razumeli, moramo vključiti proces aktivnega poslušanja, ki poleg čuta sluha (mehanično slišati) vključuje tudi mentalno aktivnost poslušanja – kaj slišimo in kaj slišano pomeni (sporočilo dekodiramo), s čimer preidemo v fazo razumevanja sporočila.

Na fazo poslušanja lahko vplivajo naša slušna sposobnost, govorčeva sposobnost jasne artikulacije, glasnost govora, verbalna sposobnost govorca, izgovorjava, motnje v okolici itn.

Razumevanje in pomnjenje

Razumevanje sporočila je mentalni/intelektualni proces. Na učinkovitost procesa poslušanja vplivajo različni dejavniki, kot so razumevanje izhodiščnega jezika, osredotočenost, sposobnost logičnega razumevanja, pričakovanja, kaj bomo slišali, referenčni okvir itn.

Reprodukcija

Ko smo prepričani, da smo v celoti in pravilno razumeli povedano, sporočilo prenesemo (kodiramo) v ciljni jezik in ga posredujemo naprej. Če sporočila nismo dobro razumeli, ne začnemo tolmačiti, temveč prosimo za pojasnitev. Več o tem v nadaljevanju.

Ovire

Skupnostno tolmačenje poteka v izjemno raznolikih okoliščinah.

Kaj je tisto, kar ovira uspešno komunikacijo in na kar je treba biti pozoren pri pripravi na tolmačenje?

Možne ovire lahko klasificiramo v tri skupine, in sicer:

- mehanične ovire,
- semantične ovire,
- ovire zaznavanja in filtriranja ter psihološke ovire.

Mehanične ovire

V prvo skupino se uvrščajo mehanične ovire. To so povsem fizični dejavniki, ki vplivajo na kakovost komunikacijskega dogodka, npr. hrup, slaba slišnost oz. akustika prostora, nejasnost govora, govorne napake, pretih govor, kot tudi temperatura v prostoru, slaba vidljivost, (ne)udobnost sedežev idr.

Semantične ovire

Drugo skupino sestavljajo t. i. semantične ovire, ki se nanašajo na uporabo besed. Če se besede uporabljajo pomensko drugače kot ustaljeno, obstaja velika verjetnost, da bo prejemnik besedam pripisal drugačen pomen. Ovira se lahko pojavi pri osebah, ki uporabljajo enak kodni sistem, vendar drugačen register. Tipičen primer je uporaba strokovnega jezika v splošni komunikaciji ali narečne/dialektološke posebnosti jezika. Semantične ovire so povezane z jezikovno kompetenco tolmača.

PRIMER: Anglofona oseba iz Kameruna izpriča, da so jo v zapor peljali na motorju, na katerem so se peljali še njegov prijatelj, voznik in dva policista. Ker to ni mogoče, je njegova verodostojnost močno vprašljiva in je njegova prošnja za azil zavrnjena. V pritožbenem postopku se ugotovi, da je besedo »motor« tolmač razumel kot »motocikel (motorcycle)«, vendar se v zahodnoafriški angleščini beseda »motor« ali »moto« nanaša na avtomobil ali katero koli drugo večje prevozno sredstvo.

Ovire zaznavanja in filtriranja ter Psihološke ovire

V tretjo skupino uvrščamo ovire pri zaznavanju in filtriranju informacij. Najbolj ovirajoče so vnaprejšnje domneve vseh deležnikov v komunikaciji, ki jih morebiti imajo o katerem koli drugem deležniku v komunikaciji. Tako lahko npr. osebne predpostavke (pedsodki, stereotipi ...) o tujcih vplivajo na to, kako ga posamezni deležnik zaznava in (posledično) kako komunicira z njim, če prihajata iz kulturno zelo različnih okolij.

Ovire pri zaznavanju in filtriranju informacij (kot so stereotipi in pedsodki) prispevajo k temu, da je novi sodelavec, ki prihaja iz Nemčije, lahko sprejet povsem drugače kot novi sodelavec, ki prihaja iz Pakistana.

Tukaj je treba upoštevati posameznikov (tudi tolmačev) referenčni okvir, pri čemer kot referenčni okvir razumemo celoto osebnih prepričanj, izkušenj, stališč, pričakovanj ipd. Posameznik skozenj dojema oz. vidi svet okoli sebe, ga sprejema in si ga razlaga.

Koncept referenčnega okvira je pomemben za komunikacijo, ker procesi kodiranja in dekodiranja potekajo prav skozenj, torej vpliva na način, kako nekdo kodira in dekodira sporočila.

Kako si pomagati

Glede na dejstvo, da se skupnostno tolmačenje v glavnem opira na tehniko konsekutivnega tolmačenja (kratka in dolga konsekutiva), je nujno imeti sistem beleženja oz. poznati tehnike zapisovanja.⁷

⁷ O tehnikah zapisovanja obstaja kar nekaj literature, ki jo lahko uporabimo v kreiranju nam ustreznega načina zapisovanja.

Z zapisovanjem si lahko pomagata na način, ki vam ustreza, saj govorne sekvence v nekaterih primerih lahko presega okvire dolge konsekvute. Zelo dolge govorne sekvence so sprejemljive zaradi psiholoških razlogov. Gre za razna čustvena pričevanja, ki so za govorca zahtevna, morda celo travmatična, in če osebo, ki se med razgovorom odpre in začne z izpovedjo o travmatičnem dogodku, prekinemo, je zelo verjetno, da se zaradi prekinitve zapre in ne nadaljuje z izpovedjo.

V vsakodnevni komunikaciji lahko opazujemo, kako prekinitve vplivajo na nadaljevanje pogovora. Če nekomu pripovedujete o nekem zase pomembnem dogodku ter vas sogovornik prekine in naredite premor, ki traja toliko časa, kolikor ste govorili oz. kolikor časa bi trajalo tolmačenje izrečenega, je majhna verjetnost, da boste nadaljevali s pripovedovanjem v enakem čustvenem in mentalnem stanju, v kakršnem ste bili pred prekinitvijo. Ne smemo pozabiti, da se tolmačena oseba izpoveduje neznanim osebam, s katero nima nobenega pozitivnega čustvenega odnosa.

Pri zapisovanju je eden preprostejših načinov, s katerim si lahko pomagamo, da si zastavimo vprašanja: Kdo? Kaj? Kdaj? Kje? Kako? Zakaj? S temi vprašanji vzpostavimo gradnike govornega sporočila. Pri daljših govornih sekvencah vprašanja ponavljamo ob vsaki novi vsebini.

Na prenos sporočila v ciljni jezik vpliva tudi sposobnost javnega nastopanja oz. zmožnost, da se brez zadržkov nastopa/govori v javnosti, pred občinstvom, kamerami.

PRIMER: Če tolmačite na novinarski konferenci, morate biti sposobni sporočilo jasno, artikulirano in smiselno podati, ne glede na to, da so vse oči in kamere uprte v vas. Javno nastopanje lahko vadite in smiselno je ozavestiti, kaj je tisto, kar morebiti vpliva na vaš javni nastop (trema, sramežljivost, negotovost ipd.), ter težave razrešiti.

V zadnjem času se je začelo uveljavljati t. i. tolmačenje »*sim-consec*« oz. kombinirano simultano-konsekutivno tolmačenje s pomočjo tehnike. Tolmač snema govorne sekvence, in ko govorec zaključi sekvenco, tolmač predvaja posnetek in pravzaprav simultano tolmači posnetek po načelih konsekutivnega tolmačenja.

Pozitivne strani tovrstnega pristopa so, da se govornica ne prekinja v izpovedih, se pa vseeno zagotovi raven kakovosti; da ne pride do izpuščanja ali povzemanja in da je podano vse, kar je izrečeno (običajno je konsekutivno tolmačenje za skoraj tretjino krajše od izvorne sekvence); da je tolmačenje uspešnejše, saj je tolmač enkrat že slišal vsebino, ki jo potem tolmači. Pri tem, tehnično podprtem simultano-konsekutivnem tolmačenju pride do izraza informacijska kompetenca tolmača, saj mora popolnoma obvladati tudi tehnično izvedbo celotnega procesa in programsko opremo, ki jo uporablja, npr. tablice, ki omogočajo digitalno zapisovanje in istočasno snemanje zvoka. Tako lahko tolmač dela tudi beležke in je pod

manjšim pritiskom, saj gre, ko tolmači posnetek, dejansko za že slišano/znano vsebino.

Vsekakor je pa treba za tovrstni pristop pridobiti privolitev vseh vpletenih in po končanem tolmačenju izbrisati vse posnetke (enako kot uničiti zapiske).⁸

TEMELJNA IZHODIŠČA TOLMAČENJA

Znotraj spektra komunikacijskih situacij in okolij, ki jih pokriva tolmačenje za skupnost, veljajo različna pravila. Omenili smo že, da so pravila natančnejša in bolj specifična, kadar je okolje bolj formalizirano. Vsekakor pa imamo nekaj temeljnih izhodišč, ki so skupna za vse tolmaške situacije.

Vloga tolmača

Vsak udeleženec komunikacijskega dogodka ima lahko svoja pričakovanja o tem, kakšna je vloga tolmača. Jasno zavedanje, kakšna je vaša vloga in kaj drugi morda od vas pričakujejo, pomaga pri profesionalnem opravljanju dela in razmejitvi vloge tolmača od vaših drugih vlog.

Primer: Po končanem tolmačenju v ambulanti vas uporabnik prosi, če ga lahko zapeljete po otroka v vrtec; uradna oseba vas, ker ste že večkrat tolmačili pri

⁸ V primeru zaupnih postopkov – tolmačenja v policijskih postopkih, za mednarodno zaščito, na meddržavnih sestankih, pogajanjih ipd. – je zapiske, ki jih je tolmač naredil ob tolmačenju, smiselno priložiti v spis ali predati naročniku v uničenje. Tako se izniči možnost posedovanja in slučajnega razkrivanja zaupnih podatkov.

prijavi bivališča, pozove, da tujcu kar sami pojasnite, kako poteka postopek in katere dokumente mora predložiti; tujec vas prosi, da zdravniku pojasnite njegovo situacijo, saj vam je vse že povedal v čakalnici, in uredite, da dobi napotnico. Nobeno od navedenih opravil ne spada v vlogo tolmača.

Vaša vloga kot tolmača je, da:

- tolmačite vse, kar je rečeno, v celoti in kolikor je možno natančno;
- ne spreminjate registra, ne dodajate niti ne odvezmate informacij.

Lahko zaprosite za pojasnitev, če:

- se govori prehitro, nejasno, nerazločno, nerazumljivo,
- se govori v vam neznanem narečju ali se uporabljajo neznani/nerazumljivi izrazi,
- morate preveriti, ali ste ustrezno razumeli izrečeno.

Vaša vloga NI, da:

- sprašujete lastna vprašanja (radovednost, vedoželjnost ...);
- posegáte v izrečeno (dopolnjujete, preoblikujete ali krajšate govor/vprašanja);
- komentirate ali ocenjujete komunikacijski dogodek;
- izražate strinjanje ali nestrinjanje z vsebino (ali je nekaj res ali ne, ali bi bilo treba še kaj povedati itn.).

Uporabljamo prvo osebo

Tolmač je glas osebe, ki ne razume in/ali ne govori uradnega jezika okolice. Posledično tolmač sporočilo v ciljnem jeziku poda vedno v prvi osebi in spolu, ki ga uporablja tolmačeni udeleženeec, tako, kot je sporočilo podano (videl sem, gledala sem itn.). Obstaja nekaj izjem, ki jih bomo obravnavali pozneje.

S tolmačenjem začnemo nemudoma, ko govorec konča

Navedeno pravilo je morda videti enostavno, vendar zna biti izziv. Kako vemo, kdaj je govorec končal? Ena tehnika je oceniti ritem govora in dihalne presledke. Zavedati se je treba, da bolj kot je udeleženeec vznemirjen, težje je oceniti ritem govora. Smiselno je udeležencu že pred začetkom tolmačenja razložiti, da lahko odgovore razdeli na več segmentov in nadaljuje takoj, ko tolmač zaključi. Uporabnik lahko torej sam oblikuje svoje odgovore tako, da postavlja krajše smiselne enote, ki jih tolmač tolmači.

Izkušnje kažejo, da če ne začnete tolmačiti takoj, ko govorec konča, ta nadaljuje svojo pripoved oz. začne znova govoriti po približno treh sekundah tišine, saj je tišina za marsikoga lahko neprijetna in nenavadna, posebej če nimajo izkušnje s tolmačenimi dogodki.

V bolj formalnih situacijah je pojasnilo o načinu tolmačenja in podajanja odgovora smiselno prepustiti osebi, ki vodi postopek. Istočasno se je smotrno dogovoriti za znak (npr. dvignjena roka), ki signalizira,

da (zaradi dolžine govorne sekvence, zapletenosti ipd.) tolmač ne bo mogel več zagotoviti kakovostne storitve in je treba govorca prekiniti.

- Pozorni moramo biti na elemente, ki kažejo na zaključek govorne sekvence (intonacija, premor, geste, pogledi – kar je jezikovno in kulturno opredeljeno). Večinoma tolmačeni in tolmač dokaj hitro najdeta skupni ritem.
- Moramo biti spoštljivi do vseh udeležencev komunikacije – brez grobih prekinitev ali posegov v komunikacijo.
- Dolžina govorne sekvence je odvisna od številnih dejavnikov (vsebine in zapletenosti situacije, čustvenega stanja govorca in njegove volje za sodelovanje, kot tudi od kompetenc in veščin tolmača in drugih udeležencev v komunikacijskem dogodku, npr. uradne osebe).

Obvladovanje trajanja in koherence govornega dejanja marsikdaj predstavlja precejšen izziv.

Govorimo jasno in glasno

Pomemben element katerega koli tolmačenja je dikcija tolmača oz. način govora in artikulacija, ko reinterpretiramo izvirno besedilo.

Glasnost prilagodimo razmeram, v katerih delamo (zunaj, notri, število udeležencev, dostopnost mikrofonov itn.), po lastni presoji. Tolmač vsekakor mora zagotoviti enostavno in jasno razumevanje sporočila, s čim manjšim številom motenj, zato mora biti sporočilo jasno artikulirano in razumljivo.

Včasih so zadeve lahko nekaj bolj zapletene; npr. za tolmača, ki govori standardno arabščino, je pestrost arabskih dialektov lahko precejšen izziv glede zmožnosti, da razume in je razumljen. To posebej velja, če gre za tolmačenje skupini ljudi.

Vedno dokončamo stavek/poved

Ne glede na vrsto dogodka je velika verjetnost, da se boste srečevali z nedokončanimi stavki, povedmi, nezaključenimi izjavami. Nekateri govorniki zaključek misli nakažejo z neverbalnimi elementi (*Bilo je ... zamaje z glavo in odmahne z roko navzdol* – želi povedati, da ni bilo v redu / da je bilo brez veze, da ni bilo smiselno ...). Izhodišče je, da mora tolmač vedno zaključiti stavek. Izjeme so praviloma samo takrat, ko se postavi vprašanje natančnosti tolmačenja. Bolj formaliziran je dogodek (močnejša je zahteva po natančnosti), manj prostora je za zaključevanje nezaključenih stavkov. Neverbalno komunikacijo je smiselno tolmačiti samo pojasnilno, kaj določena kretnja, ki jo govorec uporablja, pomeni.

Udeležencem mora biti jasno, kdaj posredujete pojasnilo neverbalne komunikacije in kdaj tolmačite govorca.

Iz prakse nam je znan primer osebe, ki se je izražala predvsem neverbalno in se je z okrnjenim naborom besed trudila podati sporočilo. Na koncu sta se uradna oseba in tolmač dogovorila, da tolmač sporoča, kako razume tujega govorca, uradna oseba njegovo izjavo pretvori v vprašanje in ga posreduje nazaj prek tolmača, da tuje govoreči potrdi ali zavrne vsebino tistega, kar je tolmač razumel.

Podani primer obravnavamo kot primer dobre prakse, ki je ciljno naravnan in omogoča tuje govorečemu, da poda svoje sporočilo v polnejši meri, kot bi bilo to mogoče, če bi upoštevali zgolj in samo njegove verbalne zmožnosti.

Zavedati se je treba, da so verbalne zmožnosti včasih okrnjene zaradi straha, nelagodja, treme, psihičnega stanja, bolezni, poškodbe ipd. in je smiselno skupaj z drugimi deležniki tolmačenje zastaviti tako, da se iz dogodka doseže največ, kar je le možno. Vedno pa mora biti to izpeljano tako, da je jasno, kaj so pojasnila, kaj je dejansko izrečeno, kaj je interpretacija neverbalne govornice ipd.

Gledamo v udeležence, dokler poslušamo in tolmačimo

Pomemben element vzpostavljanja in ohranjanja odnosa je pogled v udeležence v postopku tolmačenja. Tako lahko opazujete nebesedno komunikacijo, geste in izraze, ki podpirajo govor, kar olajša razumevanje in tudi udeležencem pomaga, da vas lažje razumejo. Hkrati to prispeva k odnosu tako, da ste sprejeti kot sestavni del njihove komunikacije in vzpostavite odnos zaupanja. Težko je zaupati nekemu, ki govori, a te ne pogleda v oči, za nekatere postopke pa ima zaupanje veliko težo in pomen. Od tega odstopite samo, če je to zahtevano zaradi specifične primera.

V literaturi srečamo navodila, da naj bi udeleženci komunikacijskega dogodka gledali eden v drugega in ne v tolmača. Praksa kaže, da je temu zelo težko slediti, saj udeležencu ne gre dajati navodil, koga naj gleda, in da običajno (nezavedno) gleda tistega, ki govori in ko sam govori, gleda tistega, za kogar ve, da ga razume. To velja predvsem za tuje govoreče, ki instinktivno usmerjajo svoj pogled.

Nevidnost tolmača je pri skupnostnem tolmačenju težko uresničljiva, je pa zelo uresničljiva npr. pri konferenčnem simultanjem tolmačenju.

Izogibamo se komunikaciji z uporabniki storitev, razen za pojasnilna vprašanja

Pravilo temelji na potrebi, da bi se izognili situacijam, ki bi lahko vplivale na vsebino posredovanih sporočil ali jo celo popačile. Vključevanje v komunikacijo s sogovorniki naj bo omejeno le na zastavljanje vprašanja z namenom razjasnitve zadev, pomembnih za pomen sporočila. Pri tem pazite, da drugemu sogovorniku poveste/pojasnite, kaj se dogaja in zakaj, da se izognete dvomom ali nesporazumom. V vsakem primeru je pojasnjevalna vprašanja treba uporabljati zelo preudarno in zmerno, saj se lahko ustvari vtis šibkih tolmaških kompetenc.

Komunikacija z uporabniki zunaj tolmaškega dogodka lahko sproži neželene posledice. Tako vas lahko npr. poznavanje celotne zgodbe prisilke za mednarodno zaščito (ki vam jo je povedala pred osebnim razgovorom) zavede, da med svojim tolmačenjem uporabite podatke, ki ste jih slišali pred tolmačenjem, in to tako, da morebitne nedokončane stavke, določene dele v zgodbi podzavestno zaokrožite na podlagi vašega odnosa do znane zgodbe, in ne na podlagi dejansko izrečenega v komunikacijskem dogodku. Podobno je pri policijskih zaslišanjih, razgovorih na CSD ipd.

Vsekakor lahko predhodno poznavanje zgodbe iz neformalnih virov, tudi v veliki meri, vpliva na vaše dožemanje dogodkov in posledično tolmačenje. Dojemljivost za komunikacijo zunaj tolmačenega dogodka

se lahko poskuša izrabiti za vplivanje na vas in na sam dogodek. Lahko se zgodi, da vas uporabnik, ki ni najboljši govorec, prosi, da zadeve, ki jih je slabo artikuliral, sami izboljšate in popravite.

Lahko vas zaprosijo za dodatne usluge, ki ne sodijo v delo tolmača – za prevoz, za nasvet, da jim kupite vozovnico za avtobus, da uporabijo vaš telefon ipd. Profesionalni odnos vas varuje pred temi situacijami, saj se morate zavedati, da ne glede na lastne občutke, altruizem, empatijo in povsem človeško željo, da sočloveku pomagate, vsem ne morete pomagati in da morate poskrbeti tudi zase.

Bolj formalizirani komunikacijski dogodki

Kot smo že omenili, v bolj formaliziranih komunikacijskih dogodkih je potreba po funkcionalni ekvivalenci in natančnosti večja. To pomeni, da je treba izjave govorca reproducirati kar se da natančno, s celo paleto pomenov in podpomenov, logičnimi povezavami, nosilno mislijo govorne sekvence in dodatnimi opredelitvami.

Za prepoznavanje nosilne misli in dodatnih opredelitev si lahko pomagamo z že omenjenimi vprašanji: Kdo? Kaj? Kdaj? Kje? Kako? Zakaj? Posebnega načina ugotavljanja nosilnih misli ni. So tista najpomembnejša, temeljna ideja sporočila. Dodatne opredelitve pa, zelo posplošeno zastavljeno, rangiramo po relevantnosti v razmerju do nosilne misli. Takšni so primeri, primerjave, digresije, vrinjeni stavki ipd.

Pri skupnostnem tolmačenju imamo nekaj dejavnikov, ki lahko otežijo delo tolmača in doseganje polne uspešnosti

komunikacijske situacije. Dejavniki tveganja so generalno lahko povezani: z jezikovnimi zagatami, kontekstom, kulturnimi in izobrazbenimi nesorazmerji, ravniyo stresa, občutljivostjo obravnavane teme (komunikacijskega dogodka) in strokovnimi zahtevami določenega področja, odnosom med udeleženci dogodka itn.

Da bi dejavnike tveganja kar se da omejili, v nadaljevanju ponujamo nekaj napotkov.

Zastavljanje pojasnilnih vprašanj

To je sicer skrajni ukrep, ki ga ne gre zlorabljati, vendar hkrati tudi taktika za zagotavljanje natančnosti.

Pojasnjevalna vprašanja uporabimo, ko smo v dvomih o datumih, imenih, številkah, pomembnih podrobnostih. Zastavite vprašanje, ko jasno veste, kaj želite vprašati, in ga jasno oblikujte.

NIKOLI ne sprašujte zaradi radovednosti ali ker bi se radi z nečim seznanili ali nekaj naučili.

V določenih primerih je zastavljanje vprašanj neprimereno in/ali nezaželeno.

Vprašanjem se je treba izogibati tudi zato, ker lahko z določeno obliko vprašanja udeleženca vodimo v določene izjave ali sklepe in tako posredno vplivamo na komunikacijsko situacijo. Če npr. oseba opisuje svoje občutke ob napadu, da se je vznemirila, da ji je srce začelo pospešeno biti, da je bilo šokantno ipd., in tolmač, ker si ni najbolj na jasnem, vpraša: »Ali želite povedati, da vas je bilo strah?« je to vprašanje, ki udeleženca usmerja v

določeno izjavo; torej ga ne sme zastaviti. Istočasno lahko s tem vprašanjem moškega, pripadnika izrazito moške/ patriarhalne kulture, ki zaradi kulturnih elementov ne bo odkrito povedal, da se je bal (ker s tem v lastnih očeh izgubi na svoji moškosti), potisne iz položaja, iz katerega je lahko opisoval svoja čustva, v položaj, ko ali zanika svoje kulturno bistvo ali zanika svoj strah. Če pa menite, da je izražanje čustev kulturno zavrto in da jih udeleženec ne more sam po sebi izraziti, o tem obvestite institucionalnega udeleženca in prepustite, da se on, kot vodja postopka/pogovora, odloči, kaj in kako bo vprašal.

Nerazumevanje besede/fraze

Če se vam zgodi, da določene besede ali fraze ne razumete oz. ne poznate,⁹ lahko zaprosite za pojasnilno vprašanje ali poskušate pomen izluščiti iz konteksta.

Včasih se zgodi, da udeleženci komunikacijskega dogodka v določeni omejeni meri razumejo in govorijo uradni jezik ter čutijo potrebo, da bi uporabili svoje jezikovno znanje. Takrat morda ne počakajo na tolmača, da bi opravil svoje delo, in je ta izključen iz komunikacije. V teh primerih je treba zaprositi uradno osebo, da opozori udeležence na tolmača in tolmačenje, saj je poznejše razčiščevanje, kaj je udeleženec pravzaprav želel povedati, kaj je bilo povedano

⁹ Slednje ni nujno zaradi jezikovne kompetence tolmača, temveč je lahko posledica pomanjkljive jezikovne kompetence govornca, narečja, žargona, ki ga govorec uporablja, ipd.

in kaj razumljeno v mešanici jezikov, pogosto velik izziv in nedvomno otežuje/onemogoča funkcionalno komunikacijo.

Nedokončani stavki, ponavljanja, detajli ipd.

Če želimo biti natančni, ne moremo mimo nedokončanih stavkov, ponavljanj, detajlov ipd., ki so pomembni z vidika natančnosti.

Če ponavljanje vsebuje čustveni element, za katerega menite, da je pomemben za celovit prenos udeleženčeve izkušnje, je priporočljivo, da ga ne izpuščajte. V nasprotnem primeru ga lahko nakažete ali celo izpustite.

Če gre za ponavljanje enake stvari z drugačnimi besedami, ki izhaja iz želje udeleženca, da nekaj boljše pojasni, je smiselno izrečeno prenesti tako, kot je povedano (tolmačimo isto stvar z različnimi besedami).

Pri podrobnih opisih se težavnosti/izzivi kar vrstijo. Tudi če zapisujemo, bomo nekaj izpustili. Po drugi strani je določiti, kaj je preveč ali nepotrebno podrobno, težka in zelo nevhvaležna naloga. Ker nimamo na voljo neke ustrezne strategije (razen uporabe t. i. »*sim-consec*« tolmačenja), na plan stopijo vaše tolmaške kompetence, izkušnje in veščine.

IZZIV:

Pri nedokončanih stavkih smo že povedali, da mora tolmač praviloma zaključiti stavek, vendar v formaliziranih komunikacijskih situacijah nikoli ne sme prevzeti tveganja, da bi ugibal, kaj je želel udeleženec povedati, in po lastni presoji dopolnjevati misli. Prav nasprotno, tam, kjer je zahtevano ali potrebno natančno tolmačenje, je zvestost izvirnemu sporočilu na prvem mestu in je bolje, da pustite stavek nedokončan, ker morda prav ta nedokončanost zaokroži smisel znotraj celotnega sporočila.

Ta zvestost, ta stroga ekvivalenca je zato vsebovana v večini etičnih kodeksov za področja, ki imajo pravne posledice in kjer je verodostojnost tolmačenega zaradi tega še toliko bolj nujna – mednarodna zaščita, policija, sodišča.

Spopadanje z daljšimi govornimi sekvencami

Za uspešno spopadanje z daljšimi govornimi sekvencami je močno zaželeno, da obvladate osnovne veščine zapisovanja ter imate vedno pripravljena pisalo in notes ali drug pripomoček.

Enostaven in jasen jezik

Različne izobrazbene ravni in jezikovne zmožnosti uporabnikov tolmačenja za skupnost zavoljo razumljivosti in funkcionalnosti tolmačenja od nas zahtevajo načeli jasnosti in enostavnosti. Uporabljajte dokaj kratke in jasne stavke ter se izogibajte zapleteni terminologiji, kolikor je to mogoče oz. smiselno. To pa ne pomeni, da lahko tolmač po lastni presoji spreminja kompleksnost

uporabljenega registra ali podaja svoja pojasnila kateremu koli udeležencu.

Pojmi, koncepti, kulturne razlike

Zavoljo jasnosti in uspešne komunikacije se včasih pojavi potreba po pojasnilu oz. razjasnjevanju nekaterih pojmov, konceptov, kulturnih razlik, koledarjev, obredov, tradicij, navad itn. Samoumevno je, da je za to potrebna visoka raven kompetenc in znanj. Tudi tukaj upoštevajte pravilo, da najprej obvestite udeležence, kaj boste naredili, in zagotovite, da vsi vedo, kaj je vaše pojasnilo in kaj tolmačenje izrečenega.

Dodatki in komentarji

Ne smemo pozabiti, da se je treba vzdržati izražanja lastnega mnenja o izrečenem v komunikacijskem dogodku, in sicer tako verbalno kot tudi neverbalno. Izjema je, če se vas zaprosi za pojasnitev.

Tolmač mora ostati objektivni in natančen. Če preslišite del sporočila ali ga ne razumete, se vam lahko hitro pripeti, da dodate lastno informacijo, da bi lahko izrečeno v celoti stolmačili. Pravilo dokončevanja stavkov nas lahko zapelje v to smer in je zato treba biti zelo pozoren.

Neverbalno izražanje

Komunikacija ni sestavljena samo iz besed in stavčnih struktur, temveč tudi iz intonacije in premorov.¹⁰ Upoštevati jih je treba pri analizi in tudi reprodukciji izrečenega. Samo tako lahko dosežemo sprejemljivo raven natančnosti. Upoštevanje ne pomeni, da je treba zrcaliti zelo čustvenega govorca (to bilo neprimerno), temveč da se izogibate monotoni, ravni intonacijo, kot bi pisali brez ločil.

¹⁰ V pisanih besedilih intonacijo in premore označujemo z ločili, stolpci ipd.

Razumevanje

Sledite temu, ali se deležniki komunikacijskega dogodka dejansko razumejo. Nerazumevanje ni nujno posledica tolmačenja. Lahko je posledica neustrezno uporabljenega registra, če eden od udeležencev vztraja na določenem strokovnem registru, ki ga drugi udeleženec ne razume.

PRIMER: Zagovornik beguncev, ki ima zaključeno pravno izobrazbo, vztraja pri tem, da prosilcem, ki jih zastopa, zastavlja vprašanja v strokovnem pravnem registru, s pojasnilom, da je on pravnik in bo govoril tako, kot govorijo pravniki. Tolmač je v teh postopkih zavezan tolmačiti v istem registru, kot je vprašanje izrečeno. Opozorila, da to ni v dobrobit beguncev, zadeve niso spremenila, vprašanj ni želel poenostaviti. Rešitev za nastalo situacijo se je našla v vprašanju tolmača: »Ali dovolite, da preoblikujem vprašanje in ga zastavim v poenostavljenem registru?« Pritrdilen odgovor zagovornika s pojasnilom, da tolmač ni pravnik in to lahko naredi, celo da se od tolmača pričakuje, da približa strokovni jezik povprečnemu uporabniku, je razrešil težavo, vendar je izpostavil vprašanje zavedanja in védenja o vlogi tolmača, ki ga imajo udeleženci tolmačenj, celo ko se s tolmačenjem in tolmači srečujejo skoraj vsakodnevno.

Pravila in namigi

- Vedno upoštevajte, da imate pomembno in jasno opredeljeno vlogo v vsakem dogodku.
- Potrudite se, da vsebino izhodiščnega besedila razlagate čim bolj natančno, ne glede na to, v kakšnem postopku zagotavljate svoje storitve.
- Potrudite se, da sledite dvema zelo pomembnima fazama: poslušanje (aktivno!) in razumevanje ter analiziranje in pomnjenje, preden tolmačite.
- Pri poslušanju izvirnega besedila bodite zelo osredotočeni. Nikoli ne pozabite, da poslušati ni isto kot slišati (ugotavljate logične povezave).
- Vedno upoštevajte, da tolmačenje ni samo prenos besed iz enega jezika v drugega.
- Kadar koli niste slišali pravilno ali dvomite, da ste pravilno razumeli, vedno zastavite pojasnilno vprašanje.
- Ko prosite deležnika za pojasnilo, se prepričajte, da je to jasno tudi drugim deležnikom.
- Vedno bodite pripravljeni na zapisovanje z beležko in pisalom.
- Ko se omenjajo imena, datumi in številke, se ne zanašajte na svoj spomin: vedno si jih zapišite.
- Zagotovite, da so vaši zapiski čitljivi.
- Pazite, da v svojih zapiskih ne boste pretirano uporabljali kratic in simbolov. Prepričajte se, da poznate tiste, ki jih uporabljate.
- Uporabljajte prvoosebni govor, razen če posebne okoliščine v razgovoru zahtevajo uporabo tretje osebe.
- Začnite tolmačiti takoj, ko govorec konča.
- Sami se odločite, na kakšen način tolmačite nedokončane stavke.
- Izogibajte se uporabi predolgh stavkov.

- Bodite pripravljeni, da bo zaradi natančnosti treba pojasniti pojme, imena (organizacije, regije ...), kulturne razlike itd. Prepričajte se, da je deležnikom jasno, da posredujete pojasnilo.
- Bodite pripravljeni na tolmačenje na vpogled.
- Izogibajte se komunikaciji z deležniki.
- Izogibajte se komentiranju povedanega.
- Izogibajte se dodajanju ali spreminjanju vsebine izvirnega sporočila.
- Med poslušanjem in tolmačenjem se potrudite gledati deležnike. Spoštljivo odstopite od tega pravila samo, če je to zahtevano zaradi specifične primera.
- Potrudite se, da govorite jasno in razumljivo.
- Sledite dejanskemu razumevanju.

TOLMAČENJE ZA OTROKE:

Tolmačenje za otroke ima svoje specifične, ki se jim je treba prilagoditi. Otroški besednjak je omejen in posredovanje bolj zapletenih sporočil otroku je precejšen izziv, če ne vemo, kako učinkovito komunicirati z otroki. Glede na to, da tolmač tolmači to, kar je izrečeno, kakor je izrečeno, je prilagajanje sporočila otroku v rokah spraševalca oz. uradne osebe.

Kljub temu sta lahko, zaradi funkcionalnosti oz. uspešnosti komunikacijskega dogodka, v primerih, kot je potreba po nujni medicinski pomoči, zavedanje in veščina tolmača izjemnega pomena, saj lahko med govorcem/uradno osebo, ki ni izučena za delo z otroki, in otrokom, ki je v stiski, vzpostavi vez, ki bo omogočila doseganje skupnega cilja.

V praksi se lahko znajdete v situaciji, ko vas kot edino osebo, ki se z otrokom lahko neposredno sporazumeva, zaprosijo, da od otroka pridobite določene informacije. Takrat je vedenje, kako pristopiti k otroku, ključno, saj je treba zgraditi odnos zaupanja.

Raven zaupanja in sproščenosti

Otroci, udeleženi v tolmačenih dogodkih, so lahko izziv tudi za tolmača. Nekateri ne zaupajo zlahka odraslim, lahko imajo travmatične izkušnje z odraslimi in so tihi, bolj previdni in nezaupljivi. Tolmač, ki se zna otroku približati, ki ga otrok sprejme in ki zmore pridobiti otrokovo zaupanje, lahko precej olajša komunikacijo.

Zelo smiselno je, da se tolmač otroku predstavi, da pove, kdo je, kaj je njegovo delo in zakaj (da je njegova naloga, da tolmači vse, kar bo povedano, zato da se bodo ustrezno razumeli in lahko dosegli namen – glede na dogodek, npr. ustrezno medicinsko obravnavo), da je dogodek zaupen, in poda druga morebitna pojasnila, potrebna zaradi narave dogodka. Vsekakor je treba otroku dovoliti, da si vašo vlogo razjasni, zato ga povprašajte, ali ga še kaj zanima glede vašega dela in ali ima kakšna vprašanja.

Ustrezno vzdušje, ki odpira možnost za vzpostavitev zaupanja, lahko poskusimo ustvariti z nekaterimi preprostimi prijemi:

- nastopamo mirno, s toplim in sočutnim tonom (delujemo pomiritveno);
- usedemo se tako (ali počepnemo), da otroka gledamo približno iz oči v oči (izenačimo razmerje moči);
- uporabljamo neformalen, sproščen ton (ustvarjamo sproščeno, zaupno vzdušje);
- uporabljamo narečje ali sleng, ki je otroku domač in ga lažje razume (lažje razumevanje, domačnost in zaupnost).

Obvladovanje čustev

Otroci (in tudi mladostniki) še niso čustveno zreli in marsikdaj težko uravnavajo svoja čustva. Zlahka izbruhnejo v stresnih in napetih situacijah. Pogovor lahko prekinejo, lahko začnejo kričati, odidejo iz prostora ipd. V tovrstnih situacijah mora tolmač ostati zbran, umirjen, nepristranski, brez čustvenega vpletanja in razsojanja o otrokovem načinu delovanja, saj se mora zavedati čustvene starosti in zmožnosti otrok ter mladostnikov, da uravnavajo lastna čustva in ravnanja.

Specifike pri tolmačenju za otroke:

Pozornost

Sposobnost zadrževanja pozornosti je pri otrocih slabša, ne morejo je obdržati enako dolgo kot odrasli, posebej če so v situaciji, ko ne razumejo točno, kaj se dogaja.

Pri tolmačenju za otroke je zato treba uporabljati enostavne in kratke stavke, kar jim lahko pomaga, da razumejo, kaj se dogaja; na ta način se otrokova pozornost lahko ohranja dlje časa, celo v težavnih ali stresnih situacijah.

Enostavno besedišče

Moramo biti pripravljeni, da bo morda treba otroku določeno zadevo večkrat razložiti (na bolj preprost način), preden bo razumel. Spraševati otroka, ali je razumel, pogosto ni smiselno, posebej pri mlajših otrocih. Pritrdilen odgovor lahko otrok poda tudi, če ni razumel, zaradi zadrege, strahu, da bo koga razočaral, ker meni, da se od njega pričakuje, da odgovori. Učinkoviteje je prositi otroka, naj ponovi, kaj je razumel.¹¹ Če uradna oseba ni izučena za delo z

¹¹ Prijem se lahko uporabi pri vseh starostnih skupinah, ko želimo preveriti, ali tolmačeni dejansko razume oz. ali logično sledi povedanemu.

otroki, je smiselno na pripravljalnem razgovoru za tolmačenje to izpostaviti.

Zelo pomembno je, da tolmač, ko otrok ne razume, ne poskuša na lastno pest razlagati naprej, saj s tem prevzema vlogo govorca in izstopi iz svoje vloge posrednika sporočila oz. tolmača. Ker tolmač ne ve, s kakšnim namenom je vprašanje zastavljeno tako, kot je, lahko s svojim poseganjem, kljub najboljšim namenom, postane moteč in obremenilen element z negativnim vplivom.

TOLMAČENJE ZA SKUPINE

Pri tolmačenju za skupine razlikujemo skupine, ki imajo homogeno kulturno ozadje, in skupine, ki imajo nehomogeno kulturno ozadje. O homogeni skupini govorimo, ko vsi posamezniki v skupini govorijo enako različico jezika, izhajajo iz enakega kulturnega/verskega okolja ter imajo enako razumevanje konceptov in pojmov. Nehomogene skupine so npr. skupine v sprejemnih centrih za tujce; posamezniki prihajajo iz različnih kulturnih, verskih, jezikovnih okolij, zato se tolmači v jezik, ki ga tuje govoreči razumejo in poznajo (npr. v angleščino ali francoščino). Nehomogene skupine vsekakor predstavljajo večji izziv za tolmača.

Pri tolmačenju za skupine so bistvenega pomena jasen in nedvoumen govor, umirjen tempo govora (morajo dojeti novo informacijo), izogibanje metaforam (lahko predlagamo govorcju, da pove drugače); zavedajte se telesne govornice, očesnega kontakta in osebnega prostora.

Ko tolmačite za skupino:

- bodite to, kar ste, in ravnajte, kot da govorite z eno osebo;

Pri tem ne pozabite, da vas mora razumeti tudi najšibkejši posameznik v skupini.

- govorite z umirjenim tempom v pogovornem tonu, z zrcaljenjem govorca;

Tako tuje govorečim omogočite, da predelajo in dojamajo novo informacijo.

- s svojo gestikulacijo podprite govor;

Usklajenost izrečenega verbalno in posredovanega neverbalno vpliva na splošno razumevanje posredovane informacije.

- ohranjajte empatičen pristop;
- ustrezno ohranjajte očesni stik z občinstvom (ne strmite v nikogar);

Potrudite se, tudi z vajo, da gledate v skupino, ne da bi se osredotočili na določene posameznike. V človeški naravi je, da svojo pozornost usmerimo v osebo, ki kaže znake, da sledi in razume govor (s kimanjem, očesnim kontaktom ipd.). Ko tolmačite skupini, opazujte skupino, saj se lahko osredotočanje na posameznika različno razume, posebej če gre za nehomogeno skupino.

- stojte v uravnoteženem položaju;

Najdite si udoben in stabilen položaj, ki ga boste lahko ohranjali dlje časa. Prestopanje ipd. lahko daje videz naveličanosti, nestrpnosti, čemur se je treba izogniti.

- podaljšane in sproščene kretnje;

Izogibajte se kratkim, odsekanim gibom, saj lahko delujejo grozeče. Vadite uporabo podaljšanih in sproščenih gibov.

- poskusite vaditi svoje javne govorniške veščine.

DOGODEK TOLMAČENJA

Informiranje tolmača

Tolmaču, ki bo sodeloval v komunikacijskem dogodku, mora naročnik sporočiti:

- ime, priimek in telefonsko številko kontaktne osebe,
- natančen naslov in predvideno trajanje dogodka ter
- morebiten dodaten opis.

Priprave tolmača slonijo na informacijah, ki jih dobi od naročnika tolmačenja. Temeljne informacije, ki jih tolmač potrebuje, so:

- kdo je naročnik, kakšna je njegova dejavnost in zakaj potrebuje storitev tolmačenja;
- kakšna sta namen in širši kontekst komunikacijskega dogodka;

- kakšne so terminološke zahteve;
- kako bo dogodek voden in
- kakšni so morebitni varnostni protokoli (kodna beseda ipd.).

Če ima zgoraj navedene informacije, se tolmač lahko pripravi na tolmačenje in ima možnost, da nalogo pravočasno tudi zavrne oz. odstopi od tolmačenja. Vključenost tolmača v komunikacijski dogodek vsekakor vpliva na tolmača in mu je nujno treba omogočiti umik, npr. če:

- ni specializiran za določeno področje in ne želi prevzeti odgovornosti za potencialno pomanjkljivo tolmačenje;
- ne pozna različice jezika, ki naj bi ga tolmačil;
- ima zadržek zaradi etnične ali narodnostne pripadnosti tolmačenega;

Če je bil tolmač npr. izpostavljen mučenju in preganjanju s strani neke etnične oz. narodnostne skupine, je razumljiva njegova odločitev, da za pripadnika te skupine ne tolmači, saj je velika verjetnost, da naloge ne bi opravil profesionalno zaradi morebitne okrnjene objektivnosti, lastne čustvene reakcije ipd.

- je med tolmačenim in tolmačem osebno poznanstvo, ki lahko hromi ali celo onemogoči funkcionalno in učinkovito tolmačenje;

Če se tolmač in tolmačena oseba poznata, obstaja velika verjetnost, da se tolmačena oseba znajde v zagati, ker morda določenih zadev (zdravstvene, spolne, čustvene narave ipd.) ne želi razkriti pred

znano osebo, ki ima morda stike z njeno družino ali skupnostjo. Tolmač naj bi, če želi profesionalno opraviti svoje delo, zavrnil tako tolmačenje oz. opozoril naročnika o tem, saj se zaveda, kako lahko osebno poznanstvo vpliva na dogodek.

- je vsebina planiranega dogodka kakor koli sporna za tolmača.

V primerih obremenilnih dogodkov in/ali čustveno zahtevnejših tolmačenj je zagotovo treba upoštevati, da tolmačenje vpliva na tolmača. Takšne teme so npr. evtanazija, družinsko nasilje, spolnost, mučenje, darovanje organov. Tudi v primerih, ko je bil tolmač žrtev družinskega nasilja, posilstva ipd., mu je smiselno omogočiti, da nalogo zavrne, ker lahko to pri njem sproži neželene čustvene odzive in na dan priključne (vikariozno) travmo. Prvoosebna pripoved pa vsekakor prispeva k podoživljanju lastnih morebitnih travm; zato je, ko se v teku tolmačenja nepričakovano pojavijo tovrstne situacije, ko tolmačenje postane čustveno prezahtevno za tolmača, dovoljeno preiti v tretjeosebno pripoved ter se vsaj na ta način ograditi in zaščititi.

Tolmač načeloma na dogodek pride najmanj četrte ure pred dogodkom, da se ima čas umiriti in pripraviti na tolmačenje.

Profesionalnost

Pri tolmačenju za skupnost se lahko zgodi, da se tolmač sooči z odporom tuje govorečega do tolmačenja, čeprav je tolmačenje potrebno ravno zaradi njega.

Prepričanje, da bo družinski član ali prijatelj, ki tekoče govori jezik okolice oz. ciljni jezik, najbolj ustrezna izbira za tolmačenje, je velikokrat zmotno. Nekateri menijo, da se bo čustveno vpletena oseba bolj potrudila, da bo tolmačenje uspešno. Po drugi strani pa lahko družinski člani in prijatelji čutijo pritisk tuje govorečega, njegove družine ali okolice, da morajo prevzeti vlogo tolmača, in dodatno še pritisk, ki ga povzroča tolmačenje.

Lahko je prisoten tudi strah, da se bo, če tuje govoreči zavrne družinskega člana ali prijatelja kot tolmača, sprožilo vprašanje o njegovih motivih (ali kaj skriva ipd.), s čimer bi se povečal pritisk družine oz. okolice (Orlič, 2019).

Prisotnost družinskih članov ali prijateljev lahko pomeni tudi izvajanje kontrole ali nadzora nad stranko in izjavami oz. podatki, ki jih ta morebiti posreduje. V praksi se na ta način poskuša izvajati nadzor nad žrtvami trgovine z ljudmi, kontrolirati dostop do kontracepcijskih sredstev, posredovati različne podatke o življenjskih okoliščinah ipd. Tudi v teh primerih lahko tuje govoreča oseba zavrača storitve profesionalnega tolmača.

Kot tolmač se težavam zaradi zavračanja s strani tuje govoreče osebe lahko izognete s prošnjo uradni osebi, da naj, če tega še ni storila, pojasni, da je tolmač potreben zaradi samega postopka in/ali potreb drugega udeleženca v komunikacijskem dejanju.

S tem se namreč odgovornost za odločitev o prisotnosti drugih oseb (družinski člani, prijatelji, znanci ipd.) v dogodku prenesejo s stranke na postopek ali druge udeležence, kar razbremeni tuje govorečega udeleženca.

Ne glede na vzrok odpora tuje govorečega do tolmača in tolmačenja si je pomembno zapomniti, da ne gre za nasprotovanje vam osebno, temveč za izraz neke stiske ali stanja tuje govorečega.

Poleg opisanih so takšni vzroki lahko tudi:

- **Ponos in/ali zadrega**

Stranka je lahko tako prepričana o lastni sposobnosti, da komunicira povsem kompetentno v uradnem jeziku, ali je v zadregi, ker ne govori tako, kot sama ocenjuje, da bi morala, in jo to ovira pri sprejemanju tolmača.

- **Izogibanje razumevanju**

Kadar se stranka boji pregona ali drugih zanjo neugodnih posledic, se lahko izogiba jasni komunikaciji tudi tako, da tolmačenje zavrača.

- **Zaupnost**

Včasih stranka izrazi skrb, da jo tolmač pozna ali da pozna ljudi iz njene okolice, ki bi jim lahko posređoval zaupne in osebne informacije, s katerimi bi se morebiti seznanil med tolmačenjem, kar je treba upoštevati. To ne pomeni, da je tolmač neprofesionalen, temveč zgolj to, da ima tuje govoreča oseba zadržek, ki bo najverjetneje negativno vplival na izid tolmačenja.

Enako kot pri prisotnosti družinskega člana ali prijatelja se lahko tuje govoreča oseba znajde v zadregi in posledično prikrije kakšno pomembno informacijo, ker se je sramuje.

OSEBNA DOBROBIT

Delo tolmača za skupnost s seboj nosi veliko verjetnost, da boste v nekem trenutku tolmačili vsebine in dogodke, ki bodo velik čustveni izziv in težko breme. Za določene naloge že vnaprej vemo, da bodo zelo zahtevne, in ustrezne informacije o dogodkih nam omogočajo tudi ustrezno pripravo.

Pred tolmačenjem:

Ko se pogovarjate o prevzemanju nekega tolmačenja:

- poskusite vnaprej pridobiti informacije o nalogi, da se lahko čustveno pripravite na morebitne vsebine;
- zavrnite nalogo, če se zavedate, da lahko pri vas sproži negativne odzive; bodite ozaveščeni in se zavedajte svojih omejitev;
- pred tolmačenjem določite diskretne signale z vodjo dogodka, s katerimi lahko sporočite, kdaj potrebujete oddih.

Postavite meje:

- jasno razmejite svoje osebno življenje in poklicno angažiranost;
- zaščitite svoje osebno življenje tudi s striktnim upoštevanjem svoje vloge tolmača.

Če greste v času odmora med tolmačenjem s tuje govorečo osebo na kavo, če se strinjate, da jo prepeljete nekam, če ji posodite telefon, če naredite neko uslugo, če ponudite nasvet ipd., gre za prelivanje iz poklicnega v osebno življenje.

Pred nalogo vadite tehnike čuječnosti in sprostitve:

- čuječnost je zavestno usmerjanje pozornosti na zunanje in notranje dogodke brez presojanja;

Čuječnost krepi zavedanje o tem, kar se dogaja, kako mi to osebno doživljamo, katere odzive sproži dogajanje itn., in med drugim pozitivno vpliva na zmanjševanje stresa. Obstajajo različne tehnike za razvijanje čuječnosti.

- sprostitvev z uporabo dihalnih tehnik in mišičnega sproščanja.

Pred dogodkom/tolmačenjem smo lahko napeti, imamo tremo itn. Za umirjanje uporabimo tehnike, ki jih morda že poznamo in uporabljamo. Ena osnovnih dihalnih tehnik poteka tako, da sprostimo ustnice, skozi nos vdihujemo nekaj sekund (npr. 5 sekund), zadržimo dah (npr. 3–4 sekunde) in potem počasi skozi usta izdihujemo v trajanju 8–9 sekund. Ta tehnika vpliva na srčni utrip; z nižanjem srčnega utripa se zmanjšujeta tudi napetost in stres.

V času trajanja tolmačenja:

Če vas tolmačenje obremeni, če pri vas izziva stisko in neželene odzive, če ste pod stresom, si lahko poskusite pomagati in lažje izpeljati tolmačenje na naslednje načine:

- prizemljitev: zapomnite si, kje ste, in se prizemljite tukaj in zdaj, spomnite se in opomnite se, da ste varni;
- uporabite prehod iz prvoosebne govora na tretjeosebni govor, kot skrajni ukrep: to vam lahko pomaga, da doživete ga ne čutite neposredno, ter omogoča jezikovno in psihološko oddaljevanje;
- dihalne vaje: način dihanja lahko poveča vpliv travmatične vsebine, poznavanje in uporaba dihalnih tehnik za pomiritev lahko pomagata;
- osredotočenost na tolmačenje: tehnični elementi vašega/tolmaškega dela, kot je beleženje zapisov, so »konkretni« in vam lahko odvrnejo pozornost.

Po tolmačenju:

- Debriefing: to je običajen način, ki se uporablja pri »poklicih za pomoč«, vendar so tolmači pogosto spregledani in izključeni. Debriefing ni vedno mogoč, vendar se je pomembno zavedati, kaj to je, in poiskati pomoč, če čutite potrebo.
- Ne pozabite, da si zaslužite čas zase. Ne spreglejte svojega osebne počutja, ocenite, kaj je smiselno narediti zase, in si za to vzemite čas.
- Vadite sprostitvene tehnike, lahko so v precejšno pomoč in vedno jih lahko uporabite.
- Ne pozabite, da je včasih potrebna tudi strokovna pomoč pri premagovanju (vikarioznih) travm.

- Medsebojna pomoč med tolmači je izmenjava izkušenj s sodelavci, ki imajo isto ozadje. Ne pozabite na tolmaški kodeks – medsebojna pomoč ne sme predstavljati tveganja za zaupnost.

**Tolmačenje za skupnost je poklic,
ki od tolmača terja nenehno izobraževanje in učenje,
ponuja pa mu zadoščenje, da brezglasnim da glas.**

BIBLIOGRAFIJA

- Bassnett, Susan, in André Lefevere (ur.). 1991. *Translation, history and culture*. London, New York: Pinter.
- Biffio Zorko, H., in Maček, A., 2015. *Osnove konferenčnega konsekutivnega tolmačenja*. Ljubljana: Znanstvena založba FF.
- Carr, Silvana E., Roda P. Roberts, Aideen Dufour in Dini Steyn (ur.). 1997. *The Critical Link: Interpreters in the Community. Papers from the 1st international conference on interpreting in legal, health and social service settings*, Geneva Park, Canada, 1–4 June 1995.
- Delisle, Jean, in Judith Woodsworth. 2012. *Translators through history*. Benjamins translation library (BTL) EST subseries. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Pub. Co.
- Garber, N. (2000): »Community Interpretation: A Personal View«. In: Roda P. Roberts, Silvana E. Carr, Diana Abraham, Aideen Dufour (eds.), *The Critical Link 2: Interpreters in the Community*. Amsterdam: John Benjamins, 9–20.
- Kurz, Ingrid. 2003. »Physiological stress during simultaneous interpreting: a comparison of experts and novices«. *The Interpreters' Newsletter*, 14 (12): 51–67.
- Markič, Jasmina. 2009. »Vloga tolmačenja v sodobnem svetu«. V *Infrastruktura slovenščine in slovenistike (obdobja 28)*, uredil Marko Stabej, 239–244. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/28-Markic.pdf>.
- Nida, Eugen A. 1964. *Towards a Science of Translating*. Leiden: Brill. <https://iniciacionalatraduccionuv.files.wordpress.com/2014/01/towards-a-science-of-translating-nida.pdf>.
- Orlić, N. 2022. Funkcionalnost medjezikovnega posredovanja s področja mednarodne zaščite in migracij. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

- Orlić, N., Biber M. in Zupan S. 2019. Tolmačenje kot komunikacijski dogodek: *Od jezika k filozofiji in nazaj*. Festschrift ob 75-letnici Dunje Jutronić. B. Borstner, T. Onič in S. Zupan (ur.).
- Pöchhacker, Franz. 2004. *Introducing Interpreting Studies*. London: Psychology Press.
- Prunč, Erich. 2011. »Diferenzierungs- und Leistungsparameter in Konferenz- und Kommundolmetschen«. V *Modelling the Field of Community Interpreting: Questions of Methodology in Research and Training*, Kainz, Claudia, Erich Prunč, Rafael Schögler (ur.), 21–44. Dunaj/Berlin: LIT.
- Reiss, Katharina. 1989. »Text Types, Translation Types and Translation Assessment«. V *Readings in Translation Theory*, uredil Andrew Chesterman, 105–115. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- Roberts, R. (1997). Overview of Community Interpreting in S. Carr, R. Roberts, A.
- Dufour, and D. Steyn (eds.) *The Critical Link: Interpreters in the Community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 7–28.
- Roy, C. B. (2000). *Interpreting as a Discourse Process*. New York: Oxford University Press.
- Sager, Juan C., in M. J. Hamel. 1995. *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Setton, R., in Dawrant, A. 2016. *Conference interpreting: A complete course*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Trosborg, Anna. 1997. *Rhetorical Strategies in Legal Language: Discourse Analysis of Statutes and Contracts*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Zupan, S., Biber, M., Orlić, N., Kitić Prunč, B., in Nikolovski, G. 2019. Temeljne razlike med prevajanjem in tolmačenjem: *Od jezika k filozofiji in nazaj*. Festschrift ob 75-letnici Dunje Jutronić. B. Borstner, T. Onič in S. Zupan (ur.).

